

Lietuvos
Raudonasis
Kryžius

TEMINIS TYRIMAS

**PRIEIGA PRIE
PRIEGLOBSČIO
PROCEDŪROS LIETUVOS
RESPUBLIKOS
DIPLOMATINĖSE
ATSTOVYBĖSE
UŽSIENYJE IR
VALSTYBĖS SIENOS
APSAUGOS TARNYBOS
PASIEONIO KONTROLĖS
PUNKTUOSE**

2022 M. GRUODIS

Lietuvos Raudonasis Kryžius yra nevyriausybinė organizacija, teikianti socialinę, humanitarinę ir teisinę pagalbą pabėgėliams, prieglobsčio prašytojams, asmenims be pilietybės ir kitiems migrantams nepriklausomai nuo jų teisinio statuso.

Laikydamasis pagrindinių Raudonojo Kryžiaus ir Raudonojo Pusmėnulio judėjimo principų, Lietuvos Raudonasis Kryžius stengiasi bet kuriomis aplinkybėmis apsaugoti žmogaus gyvybę, sveikatą ir orumą, palengvinti žmonių kančias, vadovaudamasis tik jų reikmėmis ir nedarydamas jokių išlygų pagal nacionalinius, rasinius, lyties, amžiaus ar klasinius požymius, pagal religinius ar politinius įsitikinimus, nedalyvauja politinio, religinio, rasinio, etninio, lytinio ar ideologinio pobūdžio polemikoje.

Šis teminis tyrimas atliktas vykdant Lietuvos Raudonojo Kryžiaus projektinį susitarimą su Jungtinių Tautų Pabėgėlių Agentūra (projektas Nr. SWE01/2022/MY/0000000065/000). Tyrimo tikslas – įvertinti praktines galimybes užsieniečiams pateikti prieglobsčio prašymą Lietuvos Respublikos diplomatinėse atstovybėse užsienyje ir Valstybės sienos apsaugos tarnybos pasienio kontrolės punktuose.

Tyrimo ataskaitoje remiamasi informacija, gauta iš užsieniečių, siekusių prašyti prieglobsčio, advokatų ir teisininkų, konsultavusių užsieniečius, taip pat iš Migracijos departamento ir Užsienio reikalų ministerijos. Ataskaitoje taip pat analizuojami pranešimai žiniasklaidoje, viešai prieinama statistinė informacija ir statistika, kuria su Lietuvos Raudonojo Kryžiumi dalinasi atitinkamos institucijos, taip pat pateikiamas aktualus teisinis reguliavimas.

Vertindami surinktus duomenis, Lietuvos Raudonojo Kryžiaus stebėtojai ir teisininkai remiasi savo dalykine kompetencija bei ilgamete patirtimi migracijos ir prieglobsčio srityje, taip pat tarptautinių teismų praktika, teisine ir mokslinė literatūra. Esame dėkingi partneriams ir kolegoms už papildomas įžvalgas.

Ši teminio tyrimo ataskaita yra skirta tik informacijai, ji nesukuria ir nesuteikia teisių, ja nenustatoma ir neprisiriinama teisinių įsipareigojimų sprendžiant individualius atvejus.

Cituojant ar platinant šią teminio tyrimo ataskaitą būtina nuoroda į informacijos šaltinį:

Lietuvos Raudonasis Kryžius. 2022 m. gruodis. TEMINIS TYRIMAS. Prieiga prie prieglobsčio procedūros Lietuvos Respublikos diplomatinėse atstovybėse užsienyje ir Valstybės sienos apsaugos tarnybos pasienio kontrolės punktuose

Viršelio nuotrauka: Pixabay

TEMINIS TYRIMAS

PRIEIGA PRIE PRIEGLOBSČIO PROCEDŪROS LIETUVOS
RESPUBLIKOS DIPLOMATINĖSE ATSTOVYBĖSE UŽSIENYJE
IR VALSTYBĖS SIENOS APSAUGOS TARNYBOS PASIENIO
KONTROLĖS PUNKTUOSE

VARTOJAMŲ SUTRUMPINIMŲ SĄRAŠAS

ES – Europos Sąjunga

EUAA – Europos Sąjungos prieglobsčio agentūra

ESTT – Europos Sąjungos Teisingumo Teismas

EUROSTAT – Europos Sąjungos statistikos tarnyba

EŽTT – Europos Žmogaus Teisių Teismas

FRONTEX – Europos sienų ir pakrančių apsaugos agentūra

LRK – Lietuvos Raudonasis Kryžius

MD – Migracijos departamentas prie Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministerijos

PKP – pasienio kontrolės punktas

UNHCR – Jungtinių Tautų Pabėgėlių Agentūra

URC – Užsieniečių registracijos centras

URM – Lietuvos Respublikos užsienio reikalų ministerija

VSAT – Valstybės sienos apsaugos tarnyba prie Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministerijos

I. ĮŽANGA

1995 m. buvo priimtas Lietuvos Respublikos įstatymas „Dėl pabėgėlio statuso“, įteisinantis prieglobsčio institutą Lietuvoje. 1997 m. Lietuva ratifikavo 1951 m. Jungtinių Tautų konvenciją dėl pabėgėlių statuso bei įsipareigojo pagal minėtos konvencijos nuostatas ginti savo teritorijoje esančius pabėgėlius ir sudaryti jiems kokybiškas integracijos sąlygas. Tais pačiais metais buvo priimti pirmi sprendimai, kuriais užsieniečiams Lietuvoje buvo suteiktas prieglobstis.

Prieglobsčio sistemos kūrimas Lietuvoje nesibaigė Jungtinių Tautų konvencijos ratifikavimu. 1999 m., ruošiantis Lietuvos stojimui į ES, prasidėjo nacionalinio migracijos ir prieglobsčio teisinio reglamentavimo derinimas su ES teisyne. 2004 m., atnaujinusi prieglobsčio prašymų priėmimo ir nagrinėjimo procedūras pagal europietiškus standartus, Lietuva tapo ES nare bei Konstituciniu aktu įtvirtino ES teisės viršenybę. 2011-2013 m., jau aktyviai dalyvaujant Lietuvai, ES buvo patvirtintas naujas Bendrą Europos prieglobsčio sistemą apibrėžiantis teisės aktų paketas, kurio nuostatas visa apimtimi pradėta taikyti nuo 2015 m.

Kiek tai liečia teisę į prieglobstį, ES lygiu ši teisė yra įtvirtinta Pagrindinių teisių chartijos 18 straipsnyje, o pareiga laikytis 1951 m. Jungtinių Tautų konvencijos dėl pabėgėlių statuso nuostatų bei nepažeisti negrąžinimo (non-refoulement) principo įtvirtinta Sutarties dėl ES veikimo 78 straipsnio 1 dalyje. Atskiros direktyvos ir reglamentai nustato prieglobsčio suteikimo kriterijus, taikytinas procedūras, prieglobsčio prašytojams garantuojamas priėmimo sąlygas, atsakomybės pasiskirstymą tarp skirtingų ES valstybių ir kt. Remiantis ES teise, kuri yra sudedamoji Lietuvos teisinės sistemos dalis, bet kuris žmogus turi teisę prašyti prieglobsčio valstybės narės teritorijoje, įskaitant jos pasienį ar tranzito zonas, nepriklausomai nuo tikimybės, kad jo prašymas bus patenkintas. Valstybės narės, įskaitant Lietuvos Respubliką, savo ruožtu turi pareigą priimti bei tinkamai ir individualiai išnagrinėti kiekvieną tokį prašymą, taip pat negrąžinti asmens į kilmės šalį, prieš tai neįsitikinus, kad jam ten negresia persekiojimas.

Žmogui išreiškus norą kreiptis dėl prieglobsčio, jis tampa prieglobsčio prašytoju ir įgyja atitinkamas teises, įskaitant teisę likti šalyje, kol laukiama sprendimo dėl jo prašymo. Kiekvienas prieglobsčio prašymas privalo būti užregistruotas ir perduotas svarstyti įgaliotai sprendžiančiai institucijai. Šios institucijos užduotis – atlikti tyrimą, kurio paskirtis – įvertinti riziką prieglobsčio prašytojui grįžimo į kilmės šalį atveju. Tokio tyrimo metu vykdomi pokalbiai su prieglobsčio prašytoju, surenkama visa prieinama aktuali informacija apie patį asmenį ir jo kilmės šalį, konsultuojamasi su kitomis institucijomis. Nustačius, kad prieglobsčio prašytojas pagrįstai baiminasi persekiojimo, jam suteikiamas prieglobstis ir leidžiama pasilikti. Kita vertus, nenustačius realios persekiojimo rizikos, jam atsisakoma suteikti prieglobstį ir neleidžiama pasilikti. Taip bendrais bruožais atrodo prieglobsčio procedūra, kaip ji yra reglamentuota nacionalinėje ir ES teisėje. Šiame procese dalyvaujančios viešojo administravimo institucijos turi veikti apdairiai ir rūpestingai, jos yra saistomos tiek konstitucinių teisės principų (teisinės valstybės, valdžios įstaigos tarnauja žmonėms, teisės viršenybės, draudimo diskriminuoti, asmenų lygybės prieš įstatymą, proporcingumo ir kt.) tiek gero administravimo, atsakingo valdymo principų (teisėtumo, objektyvumo, nepiktnaudžiavimo valdžia, skaidrumo ir kt.).

2021 m., susidūrusi su stipriai išaugusiu prieglobsčio prašytojų srautu, Lietuva nusprendė tiesiog nebepriiminėti prieglobsčio prašymų iš tų užsieniečių, kurie į šalį atvyko neteisėtai. Nepaisant to, kad 2022 m. ESTT konstatavo, jog tokio pobūdžio apribojimai tam tikrai kategorijai asmenų visiškai užkerta kelią naudotis teise į prieglobstį ir dėl to nėra suderinami su ES teise, Lietuvos institucijos nuosekliai laikėsi pozicijos, kad visi norintys gali kreiptis dėl prieglobsčio tam tikslui numatytose vietose – Lietuvos Respublikos ambasadoje Minske arba VSAT PKP.

LRK atliko tyrimą, kurio tikslas – įvertinti, ar minėti prieglobsčio prašymų pateikimo būdai iš tikrųjų yra prieinami visiems ir suteikiantys asmenims veiksmingą apsaugą nuo *refoulement* neįvertinus apsaugos poreikio. Tyrimo rezultatai rodo, kad kreipimasis dėl prieglobsčio ambasadoje dėl keliamų reikalavimų iš tikrųjų nėra prieinamas visiems norintiems, jokiais būdais neužtikrina asmens apsaugos nuo *refoulement* bei savaime nelaikytinas iš ES teisės kylančia procedūra. Galimybė kreiptis dėl prieglobsčio VSAT PKP savo ruožtu taip pat nėra prieinama visiems, norintiems pateikti prieglobsčio prašymą, bei tam tikrais atvejais yra apribojama. Tokiu būdu šiuo metu Lietuvoje egzistuojanti sistema užkerta kelią daliai asmenų naudotis teise į prieglobstį bei dėl šios priežasties pažeidžia viršenybę nacionalinių įstatymų atžvilgiu turinčią ES teisę.

II. APIE TYRIMĄ

Tyrimas atliktas 2022 m. rugpjūčio – lapkričio mėn., jame analizuojama minėtu laikotarpiu surinkta prieinama informacija. Didžiąja dalimi tyrimas grindžiamas kokybiniais duomenimis, surinktais naudojant interviu ir dokumentų analizės metodus. Dalis atliktų interviu – struktūruoti, dalis – pusiau struktūruoti arba nestruktūruoti, t. y. dalis pokalbių vyko iš anksto suderinus ir pagal parengtą klausimyną, dalis – suinteresuotiems asmenims į LRK kreipusis spontaniškai, kai iš anksto parengtų klausimų buvo mažiau arba interviu eigą diktavo atskleidžiamos aplinkybės. Renkant informaciją bendrauta su užsieniečiais, siekusiais prašyti prieglobsčio[1] (8 interviu, atlikti gyvai, telefonu arba per socialinius tinklus, taip pat 2 susirašinėjimai el. paštu), advokatais arba teisininkais, konsultavusiais užsieniečius (3 interviu), taip pat raštu gauta duomenų iš MD ir URM. Papildomai, projekto partneris – UNHCR – pateikė LRK surinktus kokybinius duomenis apie tyrimui aktualų atvejį. Aprašytų situacijų dalyvių asmens duomenys tekste nepateikiami, užtikrinant informacijos šaltinių konfidencialumą. Surinkti faktiniai duomenys buvo, kiek įmanoma, patikrinami. Tuo atveju, jeigu iš skirtingų šaltinių buvo gauti tarpusavyje nesuderinami duomenys apie tą patį įvykį, tai pažymėta tekste.

Asmenų liudijimai perteikti apibendrinta forma, nekeičiant pasakojimo turinio arba konteksto bei išlaikant surinktų duomenų tikslumą. Vertinant asmenų liudijimų patikimumą, pirmiausia atsižvelgta į tai, kad liudijimai surinkti iš asmenų, kurie tiesiogiai dalyvavo jų aprašomuose įvykiuose, t. y. jie yra pirminiai informacijos šaltiniai. Be to, atsižvelgta į pasakojimų detalumą, nuoseklumą bei suderinamumą su kita prieinama informacija, įskaitant pranešimus apie panašius atvejus, taip pat į aprašomų įvykių tikėtinumą konkrečios situacijos kontekste. Tais atvejais, kai pasakojimo detalės galėjo būti patvirtintos kitais įrodymais, tokie įrodymai buvo surinkti ir įvertinti. Galiausiai, vertinant kitais įrodymais nepatvirtintų asmenų liudijimų įrodomąją galią, atsižvelgta į EŽTT išaiškinimus bylose dėl prieglobsčio procedūros neprieinamumo, kuriose kilus ginčui dėl patikimumo lemiamas svoris buvo suteiktas žmonių pasakojimams[2].

Be kokybinių duomenų, analizei buvo naudojami EUAA, MD, LRK, VSAT, Lietuvos statistikos departamento ir EUROSTAT tvarkomi kiekybiniai duomenys. Atsižvelgiant į prieigos prie reikiamų kokybinių duomenų ribotumą, šioje ataskaitoje taip pat analizuojamos skirtingų organizacijų (FRONTEX, Amnesty International, Human Rights Watch) ataskaitos, vertinami pranešimai Lietuvos ir užsienio žiniasklaidoje bei aktualus teisinis reguliavimas. Tekste pateiktos nuorodos į naudojamus informacijos šaltinius.

[1] Vienas iš minėtų interviu atliktas su užsieniečių, siekusių prašyti prieglobsčio, artimuoju.

[2] 2018 m. gruodžio 11 d. EŽTT sprendimas byloje M.A. ir Kiti prieš Lietuvą (pareiškimas Nr. 59793/17), p. 107-113, ECLI:CE:ECHR:2018:1211JUD005979317, žiūrėta 2022 m. gruodžio 8 d.: <https://hudoc.echr.coe.int/fre?i=001-207500>; 2020 m. vasario 13 d. EŽTT sprendimas byloje N.D. ir N.T. prieš Ispaniją (pareiškimai Nr. 8675/15 ir 8697/15), p. 85, ECLI:CE:ECHR:2020:0213JUD000867515, žiūrėta 2022 m. gruodžio 8 d.: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-201353>; 2021 m. lapkričio 18 d. EŽTT sprendimas byloje M.H. ir Kiti prieš Kroatiją (pareiškimai Nr. 15670/18 ir 43115/18), p. 268-275, ECLI:CE:ECHR:2021:1118JUD001567018, žiūrėta 2022 m. gruodžio 8 d.: <https://hudoc.echr.coe.int/fre?i=001-213213>

Tyrimo metu atlikta sisteminga stebimos situacijos analizė, pateiktos interpretacinės, indukcinio pobūdžio išvados. Nors pagal savo pobūdį šis tyrimas yra analitinis, jame yra advokacijos elementų. Be to, pateikiamos ne tik išvados, bet ir rekomendacijos, atspindinčios nuoseklią LRK poziciją pabėgėlių ir prieglobsčio prašytojų apsaugos atžvilgiu.

LRK tęs prieigos prie prieglobsčio procedūros stebėseną, papildant šio tyrimo metu surinktus duomenis.

III. SITUACIJOS APŽVALGA

2021 m. rugpjūčio mėn. Lietuvoje įsigaliojo teisinis režimas, apribojantis užsieniečių galimybę prašyti prieglobsčio, kai šalyje yra įvesta karo padėtis, nepaprastoji padėtis, taip pat paskelbta ekstremalioji situacija dėl masinio užsieniečių antplūdžio. Lietuvos Respublikos įstatymas „Dėl užsieniečių teisinės padėties“ numato, kad tokiais atvejais prašymas suteikti prieglobstį gali būti pateiktas VSAT PKP ar tranzito zonose; MD, kai užsienietis jau yra atvykęs į Lietuvą teisėtu būdu; užsienio valstybėse veikiančiose Lietuvos diplomatinėse atstovybėse ar konsulinėse įstaigose, nurodytose URM[3]. Lygiagrečiai pradėta taikyti vadinama „apgrėžimo politika“[4], iš esmės lemianti, kad sulaikyti neleistinoje vietoje valstybės sieną su Baltarusija kirtę asmenys priverstinai grąžinami atgal į Baltarusijos teritoriją nepriklausomai nuo to, ar jie ketina kreiptis dėl prieglobsčio. Remiantis VSAT nuolat atnaujinamais duomenimis[5], vien šiemet tokių „apgrėžtų“ asmenų jau buvo beveik 11 tūkstančių (gruodžio mėn. pradžios duomenys).

Tokiu būdu, užsieniečiui kirtus vadinamą „žalią sieną“ neleistinoje vietoje, jo prašymas suteikti prieglobstį neregistruojamas, kadangi VSAT priima prašymus tik PKP, o MD – tik iš teisėtai atvykusių asmenų. Diskrecinė išimtis daroma tik tarptautinės apsaugos siekiantiems Baltarusijos ir Rusijos Federacijos[6] piliečiams, kertantiems „žalią sieną“[7]. Taip pat priimami pavieniai prieglobsčio prašymai iš asmenų, kurių atžvilgiu priimti EŽTT sprendimai taikyti laikinąsias apsaugos priemones[8]. Situacija šiek tiek pasikeitė š. m. spalio – lapkričio mėn., kuomet LRK fiksavo kelis atvejus, kai prieglobsčio prašymai taip pat buvo priimami iš asmenų, kurie dėl ypatingai sunkios sveikatos būklės (nušalusių galūnių, dehidratacijos) buvo pristatyti į ligonines.

[3] Žr. Lietuvos Respublikos įstatymo „Dėl užsieniečių teisinės padėties“ X/2 skyriaus 140/12 straipsnio nuostatas, žiūrėta 2022 m. rugsėjo 8 d.: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.232378/asr>

[4] Žr. Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministrės – valstybės lygio ekstremaliosios situacijos operacijų vadovės sprendimą „Dėl masinio užsieniečių antplūdžio pasienio ruožo teritorijose prie Lietuvos Respublikos valstybės sienos su Baltarusijos Respublika valdymo ir valstybės sienos apsaugos sustiprinimo“, žiūrėta 2022 m. rugsėjo 8 d.: https://vrm.lrv.lt/uploads/vrm/documents/files/LT_versija/Sprendimas_Nr_%2010V-20.pdf

[5] Valstybės sienos apsaugos tarnyba prie Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministerijos, Neįleistų neteisėtų migrantų statistika, žiūrėta 2022 m. gruodžio 9 d.: <https://www.pasienis.lt/lit/Neileistu-neteisetu-migrantu-statistika>

[6] PASTABA: vertinama faktinė padėtis iki š. m. rugsėjo 19 d., kai įsigaliojo sugriežtinta Rusijos Federacijos piliečių įleidimo į Lietuvos Respubliką tvarka.

[7] [VSAT atstovas] tvirtino, kad dauguma į Lietuvą bandančių patekti neteisėtų migrantų – jauni, tvirti, sveiki vyrai, ieškantys geresnių ekonominių sąlygų. Atvejų, kad kas iš tokių atvykėlių būtų įleisti dėl humanitarinių priežasčių – nebuvo. „Įleidžiami yra Baltarusijos piliečiai, taip pat ir Rusijos piliečiai, tai dėl savo veiklos, dėl savo pažiūrų tose šalyse nuo režimo bėgantys. Nebuvo atvejų, kai būtų priežasčių į Lietuvą įleisti žmones iš kitų šalių“. Žr. „Pasienyje su šeima įstrigęs migrantas: padėkite, mus baudžia ir Lietuva, ir Baltarusija“, Delfi.lt, 2022 m. rugsėjo 2 d., žiūrėta 2022 m. rugsėjo 6 d.: <https://www.delfi.lt/news/daily/lithuania/pasienyje-su-seima-istriges-migrantas-padekite-mus-baudzia-ir-lietuva-ir-baltarusija.d?id=91113377>

[8] Žr., pvz., „Pasieniečiai į Lietuvą įleido keturis užsieniečius, kuriems EŽTT pritaikė apsaugą“, Lrt.lt, 2022 m. balandžio 14 d., žiūrėta 2022 m. rugsėjo 6 d.: <https://www.lrt.lt/naujienos/lietuvoje/2/1673456/pasienieciai-i-lietuva-ileido-keturis-uzsieniecius-kuriems-eztt-pritaikie-apsauga-ir-pasienyje-su-seima-istriges-migrantas-padekite-mus-baudzia-ir-lietuva-ir-baltarusija>

[8] Žr., pvz., „Pasieniečiai į Lietuvą įleido keturis užsieniečius, kuriems EŽTT pritaikė apsaugą“, Lrt.lt, 2022 m. balandžio 14 d., žiūrėta 2022 m. rugsėjo 6 d.: <https://www.lrt.lt/naujienos/lietuvoje/2/1673456/pasienieciai-i-lietuva-ileido-keturis-uzsieniecius-kuriems-eztt-pritaikie-apsauga-ir-pasienyje-su-seima-istriges-migrantas-padekite-mus-baudzia-ir-lietuva-ir-baltarusija>

Ši Lietuvos vykdoma politika prieglobsčio prašytojų atžvilgiu sulaukė daug kritikos[9]. Pavyzdžiui, FRONTEX pagrindinių teisių pareigūno 2021 m. metinėje ataskaitoje[10] minima pasienyje su Baltarusija Lietuvos vykdoma praktika ir su tuo susiję aspektai, keliantys FRONTEX susirūpinimą.

Kaip pažymima minėtoje ataskaitoje, nuo 2021 m. liepos mėn., reaguojant į precedento Lietuvoje neturintį nereguliariai per „žalią sieną“ atvykstančių migrantų skaičiaus padidėjimą, FRONTEX pradėjo skubios pasienio intervencijos veiklą Lietuvoje. FRONTEX pagrindinių teisių pareigūno padalinys stebėsenos veiklą Lietuvoje pradėjo 2021 m. rugpjūčio pradžioje ir tęsė praktiškai iki praėjusių metų pabaigos. FRONTEX stebėtojai stebėjo apgrėžimu vadinamą sisteminę praktiką, kurią savo ataskaitoje prilygina kolektyviniam išsiuntimui ir prieigos prie tarptautinės apsaugos apribojimui. FRONTEX ataskaitoje pažymima, kad tokia praktika buvo grindžiama pakeistais nacionaliniais teisės aktais, kurie neatitinka ES teisės ir rekomenduotinos praktikos. Tarp papildomų pastebėjimų išskirtas nepakankamas žmonių identifikavimas ir nepakankama pažeidžiamų grupių apsaugos sistema, plačiai naudojamas sulaikymo būdas ir kt., kaip, pavyzdžiui, prastas informavimas, (ne)gebėjimas suprasti pateikiamą informaciją, trumpas periodas pateikti prašymą, teisinė pagalba ir pan. FRONTEX išreiškė susirūpinimą, kad, nepaisant šios agentūros aktyvaus dalyvavimo siekiant suvaldyti krizę pasienyje, Lietuvos valdžios institucijos nuolat ir sistemingai taiko praktiką, kuri prieštarauja pagrindinėms teisėms ir laisvėms[11].

Ataskaitoje nurodoma, kad FRONTEX kėlė tikslą 2022 m. Lietuvos institucijoms vesti mokymus, parengti dirbti ekstremaliomis sąlygomis. FRONTEX pažymėjo tęsianti stebėseną ir dokumentuosianti galimai besitęsiančius pagrindinių teisių pažeidimus pasienyje su Baltarusija.

Ginčas dėl prieštaringai vertinamų įstatyminių pakeitimų, apribojančių galimybes pateikti prieglobsčio prašymą, pasiekė ir ESTT, kuris 2022 m. birželio 30 d. sprendime byloje M. A., dalyvaujant Valstybės sienos apsaugos tarnybai (C-72/22 PPU) pažymėjo[12], kad 2013 m. birželio 26 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyvos 2013/32/ES dėl tarptautinės apsaugos suteikimo ir panaikinimo bendros tvarkos (toliau – Direktyva 2013/32) 7 straipsnio 1 dalyje numatyta, kad kiekvienas veiksnus suaugęs asmuo turi teisę prašyti tarptautinės apsaugos savo vardu.

[9] Žr., pvz., Legal Note #11. "Extraordinary responses: legislative changes in Lithuania, 2021", European Council on Refugees and Exiles (ECRE), September 2021, žiūrėta 2022 m. rugsėjo 6 d.: <https://ecre.org/wp-content/uploads/2021/09/Legal-Note-11.pdf>; The Fundamental Rights Officer Annual Report 2021, European Border and Coast Guard Agency (FRONTEX), June 2022, žiūrėta 2022 m. rugsėjo 6 d.:

https://FRONTEX.europa.eu/assets/Key_Documents/FRO_reports/The_Fundamental_Rights_Officer_Annual_Report_2021.pdf; "Lithuania: Forced out or locked up – Refugees and migrants abused and abandoned", Amnesty International, 27 June 2022, žiūrėta 2022 m. rugsėjo 6 d.: <https://www.amnesty.org/en/wp-content/uploads/2022/06/EUR5357352022ENGLISH.pdf>;

Europos Sąjungos Teisingumo Teismo 2022 m. birželio 30 d. sprendimas byloje C-72/22 PPU, žiūrėta 2022 m. rugsėjo 6 d.:

[https://curia.europa.eu/juris/document/document_print.jsf?](https://curia.europa.eu/juris/document/document_print.jsf?mode=lst&pageIndex=0&docid=261930&part=1&doclang=LT&text=&dir=&occ=first&cid=814044)

[mode=lst&pageIndex=0&docid=261930&part=1&doclang=LT&text=&dir=&occ=first&cid=814044](https://curia.europa.eu/juris/document/document_print.jsf?mode=lst&pageIndex=0&docid=261930&part=1&doclang=LT&text=&dir=&occ=first&cid=814044)

[10] Žr. The Fundamental Rights Officer Annual Report 2021, European Border and Coast Guard Agency (FRONTEX), 2022 Luxembourg: Publications Office of the European Union, 2022, žiūrėta 2022 m. rugsėjo 8 d.:

https://FRONTEX.europa.eu/assets/Images_News/2022/FRO_Report_2021.pdf

[11] Žr. Ten pat

[12] Žr. 2022 m. birželio 30 d. Europos Sąjungos Teisingumo Teismo sprendimą byloje M. A., dalyvaujant Valstybės sienos apsaugos tarnybai (C-72/22 PPU, EU:C:2022:505), 58-61, 72, 74-75 punktai.

Be to, iš ESTT jurisprudencijos matyti, kad bet kuris trečiosios šalies pilietis arba asmuo be pilietybės turi teisę prašyti tarptautinės apsaugos valstybės narės teritorijoje, įskaitant jos pasienį ar tranzito zonas, net jeigu jis šioje teritorijoje yra neteisėtai. Ši teisė turi būti jam pripažinta, nesvarbu, kokia tikimybė, kad toks prašymas bus patenkintas. Direktyvos 2013/32 6 straipsnio 2 dalyje taip pat įtvirtinta valstybių narių pareiga užtikrinti, kad tarptautinės apsaugos paprašę asmenys turėtų veiksmingą galimybę prašymą pateikti kuo greičiau. Atsižvelgiant į tai, visų pirma pažymėtina, kad prašant tarptautinės apsaugos, įregistruojant prašymą ir jį pateikiant turi būti paisoma Direktyvos 2013/32 tikslo užtikrinti galimybę veiksmingai, t. y. kuo paprasčiau, pasinaudoti tarptautinės apsaugos suteikimo procedūra. Be to, teisė prašyti tokios apsaugos lemia, pirma, tai, kad turi būti paisoma teisės, kad prašymas būtų pateiktas, įregistruotas ir išnagrinėtas per Direktyvoje 2013/32 nustatytus terminus, ir, antra, svarbiausia, tai, kad būtų užtikrintas teisės į prieglobstį, garantuojamos ES pagrindinių teisių chartijos 18 straipsnyje, veiksmingumas. Tokiu būdu, teisinis režimas, kaip antai nustatomas Lietuvos Respublikos įstatymo „Dėl užsieniečių teisinės padėties“ 140/12 straipsniu, yra nesuderinamas su minėtomis Direktyvos 2013/32 nuostatomis, kadangi faktiškai atima iš užsieniečių, kirtusių valstybės sieną tam nenustatytoje vietoje, galimybę kreiptis dėl prieglobsčio.

Reaguodami į kritiką dėl taikomų prieigos prie prieglobsčio procedūrų apribojimų, Lietuvos institucijų atstovai nuosekliai laikėsi prieš metus suformuluotos pozicijos, kad tiems „neteisėtiems migrantams“, kurių prieglobsčio prašymai net nepriimami, prieglobsčio ir nereikia. Išimtį VSAT daro Baltarusijos ir Rusijos Federacijos[13] piliečiams, likusieji laikomi „ekonominiais migrantais“[14].

PATIKSLINKIME SĄVOKAS

Sąvokos „*neteisėtas migrantas*“, „*nelegalus migrantas*“, tuo labiau „*nelegalas*“ yra netikslios, žeminančios ir nevertotinos. Tokio pobūdžio sąvokų nėra nė viename teisės akte, reglamentuojančiame migracijos klausimus. „Neteisėta“ gali būti veikla (pvz., migracija), tačiau ne žmogus (migrantas). Įstatymų pažeidimas negali paversti paties žmogaus „neteisėtu“ (t. y. esančiu už įstatymų ribų), kaip suponuoja šio termino vartojimas. Pvz., Lietuvos gyventojai, pažeidę įstatymus, nevadinami „neteisėtais“ piliečiais.

[13] PASTABA: vertinama faktinė padėtis iki š. m. rugsėjo 19 d., kai įsigaliojo sugriežtinta Rusijos Federacijos piliečių įleidimo į Lietuvos Respubliką tvarka.

[14] [VSAT atstovas] tvirtino, kad dauguma į Lietuvą bandančių patekti neteisėtų migrantų – jauni, tvirti, sveiki vyrai, ieškantys geresnių ekonominių sąlygų. Atvejų, kad kas iš tokių atvykėlių būtų įleisti dėl humanitarinių priežasčių – nebuvo. „*Įleidžiami yra Baltarusijos piliečiai, taip pat ir Rusijos piliečiai, tai dėl savo veiklos, dėl savo pažiūrų tose šalyse nuo režimo bėgantys. Nebuvo atvejų, kai būtų priežasčių į Lietuvą įleisti žmones iš kitų šalių*“. Žr. „Pasienyje su šeima įstrigęs migrantas: padėkite, mus baudžia ir Lietuva, ir Baltarusija“, Delfi.lt, 2022 m. rugsėjo 2 d., žiūrėta 2022 m. rugsėjo 6 d.:

<https://www.delfi.lt/news/daily/lithuania/pasienyje-su-seima-istriges-migrantas-padekite-mus-baudzia-ir-lietuva-ir-baltarusija.d?id=91113377>

„*Mes iš tikrųjų matome, kad dauguma tų neteisėtų migrantų, kurie šiuo metu neteisėtai bando atvykti į Lietuvą, yra toli gražu ne tie migrantai, kurie bėga nuo karo, nuo persekiojimo, o yra tiesiog ekonominiai migrantai*“ (Rustamas Liubajevs, VSAT vadas), žr. „Dienos tema. Liubajevs: Lukašenkos režimas ir nori įrodyti, kad mes nesugebame užtikrinti savo sienos apsaugos“, LRT, 2022 m. rugsėjo 2 d., žiūrėta 2022 m. rugsėjo 6 d.: <https://www.lrt.lt/mediateka/irasas/2000231428>

Šiuo klausimu pirmiausia pastebėtina, kad VSAT pareigūnai faktiškai perima už prieglobsčio prašymų nagrinėjimą atsakingos institucijos vaidmenį bei be nustatytos procedūros ir aiškių kriterijų savo nuožiūra sprendžia, kam reikalinga tarptautinė apsauga, o kam – ne. Tai nesuderinama su Direktyva 2013/32, kuria remiantis visoms procedūroms valstybės narės paskiria sprendžiančiąją instituciją, kuri bus atsakinga už tinkamą prašymų nagrinėjimą pagal šią direktyvą. Lietuvoje sprendžiančiosios institucijos įgaliojimai suteikti MD, tuo tarpu VSAT šių funkcijų vykdyti negali.

Remiantis EUAA skelbiama informacija[15], prieglobsčio prašytojai iš tų šalių, kurių piliečius VSAT laiko „ekonominiais migrantais“, kurių prieglobsčio prašymai nei registruojami, nei, tuo labiau, nagrinėjami, ES lygiu turi pakankamai aukštą „pripažinimo laipsnį“ (t. y. kokiai jų daliai suteikiamas prieglobstis). 92 proc. prieglobsčio prašytojų iš Sirijos ES lygiu gauna prieglobstį, t. y. jų prašymai yra pagrįsti, o rizika nukentėti kilmės šalyje – reali. 88 proc. prieglobsčio prašytojų iš Jemeno, 86 proc. prieglobsčio prašytojų iš Eritrėjos, 45 proc. prieglobsčio prašytojų iš Afganistano, 35 proc. prieglobsčio prašytojų iš Irano, 27 proc. prieglobsčio prašytojų iš Kamerūno, 26 proc. prieglobsčio prašytojų iš Kongo Demokratinės Respublikos, 23 proc. prieglobsčio prašytojų iš Irako gauna prieglobstį ES. Pažymėtina, kad remiantis MD skelbiama informacija[16], dauguma prieglobsčio prašytojų iš tokių šalių, kaip Sirija, Eritrėja, Afganistanas gauna prieglobstį ir Lietuvoje. Tokiu būdu turime paradoksalią situaciją – jeigu jų prašymų nepriimti ir nenagrinėti, šitie žmonės yra „ekonominiai migrantai“, tačiau prašymus priėmus ir išnagrinėjus, paaiškėja, kad prieglobsčio jiems vis dėlto reikia. Atskirai paminėtina, kad Baltarusijos piliečiai, kuriems VSAT daro išimtį, iš tikrųjų turi aukštą „pripažinimo laipsnį“ – net 86 proc. tokių asmenų pateikiamų prieglobsčio prašymų yra patenkinama. Vis dėlto, šis „pripažinimo laipsnis“ yra žemesnis, negu, pavyzdžiui, Sirijos ar Jemeno piliečių, kurių prieglobsčio prašymai Lietuvoje nepriimami. Kitos VSAT minimos prieglobsčio prašytojų kategorijos – Rusijos Federacijos piliečių – „pripažinimo laipsnis“ yra 33 proc., kas palyginama su prieglobsčio prašytojais iš Irano, Kongo Demokratinės Respublikos ar Kamerūno, tačiau būtent Rusijos Federacijos piliečiams Lietuvos pareigūnai darė išimtį.

Siekdami pateisinti vykdomą politiką, Lietuvos institucijų atstovai pasitelkia argumentą, kuriuo remiantis vien tai, kad žmonės, kuriems atsisakyta suteikti prieglobstį Lietuvoje, toliau ieško jo kitose šalyse, „patvirtina“, kad jokio prieglobsčio jiems esą ir nereikėjo[17].

[15] Žr. Latest Asylum Trends, European Union Agency for Asylum, 2022 m. rugsėjis, žiūrėta 2022 m. gruodžio 1 d.: <https://euaa.europa.eu/latest-asylum-trends-asylum>

[16] 2021 m. Migracijos metraštis, Migracijos departamentas, 2022 m., žiūrėta 2022 m. rugsėjo 6 d.:

[https://migracija.lrv.lt/uploads/migracija/documents/files/2021%20m_%20migracijos%20metra%C5%A1tis_skelbimui\(3\).pdf](https://migracija.lrv.lt/uploads/migracija/documents/files/2021%20m_%20migracijos%20metra%C5%A1tis_skelbimui(3).pdf)

[17] „Nors Lietuvoje registruotiems migrantams išduodamas užsieniečio registracijos pažymėjimas nesuteikia teisės išvykti iš Lietuvos ar prašyti prieglobsčio ir gyventi kitoje ES šalyje – dauguma išėjusių iš apgyvendinimo centrų neteisėtų migrantų vis dėlto bando pasiekti kitas ES šalis. [...] Pasak vidaus reikalų viceministro Arnoldo Abramavičiaus, tokia tendencija patvirtina jau anksčiau Lietuvos institucijų ir tarnybų įvardintas įžvalgas, jog neteisėtų migrantų pagrindinis kelionės tikslas – ne prieglobstis Lietuvoje, o turtingesnės Vakarų Europos šalys“, žr. „Ministerija: daugumos neteisėtų migrantų gyvenimas Lietuvoje nedomina, jų tikslas – Vakarų Europa“, 15min.lt, 2022 m. liepos 28 d., žiūrėta 2022 m. rugsėjo 6 d.:

<https://www.15min.lt/naujiena/aktualu/lietuva/ministerija-daugumos-neteisetu-migrantu-gyvenimas-lietuvoje-nedomina-ju-tikslas-vakaru-europa-56-1908768>

„Dalis, tikriausiai didžioji dalis, kaip suprantame, pasišalino, išvyko įvairiomis kryptimis. Tai, matyt, toks ir tikslas buvo – akivaizdu, kad tie asmenys neturėjo tikslo gauti Lietuvoje prieglobstį ir pasilikti“, žr. „Bilotaitės kritika „Amnesty International“ išvados dėl neteisėtų migrantų Latvijoje: taškus sudėjo organizacijos pozicija dėl Ukrainos“, LRT, 2022 m. spalio 13 d., žiūrėta 2022 m. spalio 17 d.: <https://www.lrt.lt/naujienos/lietuvoje/2/1799964/bilotaites-kritika-amnesty-international-isvados-del-neteisetu-migrantu-latvijoje-taskus-sudejo-organizacijos-pozicija-del-ukrainos>

Toks argumentas būtų pagrįstas, jeigu šiems žmonėms būtų suteiktas prieglobstis Lietuvoje, tačiau jie juo nesinaudotų ir vyktų į kitas šalis, tačiau esant priešingai situacijai – kai prieglobstis, kurio jie prašo, Lietuvoje jiems nesuteikiamas, nepagrindžia išvadų dėl tariamų jų tikslų ir motyvų. Be to, turint omeny, kad, pvz., 2021 m. Lietuvoje mažiau negu 0,5 proc. prieglobsčio prašytojų iš Irako gavo prieglobstį, kai tuo pačiu laikotarpiu šis rodiklis ES siekė 37 proc. (o neskaičiuojant Lietuvos duomenų – 41 proc.)([18], žmonių noras ieškoti prieglobsčio kitose šalyse taip pat, tikėtina, nepagrindžia išvadų dėl tarptautinės apsaugos poreikio.

PATIKSLINKIME SĄVOKAS

Remiantis 1951 m. Jungtinių Tautų konvencija dėl pabėgėlių statuso, sąvoka „pabėgėlis“ nusako *asmenį, kuris dėl visiškai pagrįstos baimės būti persekiojamam dėl rasės, religijos, pilietybės, priklausymo tam tikrai socialinei grupei ar politinių įsitikinimų yra už šalies, kurios pilietis jis yra, ribų ir negali arba bijo naudotis tos šalies gynyba; arba neturėdamas atitinkamos pilietybės ir būdamas už šalies, kurioje anksčiau buvo jo nuolatinė gyvenamoji vieta, ribų dėl tokių įvykių negali ar bijo į ją grįžti.*

Šiame apibrėžime neminima nei Lietuva, nei kita konkreti valstybė, kurioje tokie asmenys randasi. Tokiu būdu, asmens buvimas ar nebuvimas „pabėgėliu“ (t. y. faktinis tarptautinės apsaugos poreikis) nepriklauso nuo šalies, kurioje jis nusprendžia siekti prieglobsčio, pasirinkimo.

Kitas pasikartojantis argumentas, skirtas pateisinti apribojimus, yra susijęs su „alternatyviais“ keliais prašyti prieglobsčio, kurie nereikalauja valstybės sienos kirtimo neleistinoje vietoje. Lietuvos institucijų vadovai ir politikai nuosekliai pabrėždavo[19], kad visi, norintys pasiprašyti prieglobsčio, tokią galimybę turi – VSAT PKP ir Lietuvos Respublikos ambasadoje Baltarusijoje.

[18] First instance decisions on asylum applications by type of decision - annual aggregated data, Eurostat, žiūrėta 2022 m. gruodžio 7 d.: <https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/tps00192/default/table?lang=en>

[19] „Buvo aiškiai pasakyta, kad prieglobsčio galima pasiprašyti pasienio kontrolės punktuose ir Lietuvos ambasadoje Minske“ (Evelina Gudžinskaitė, MD direktorė), žr. „Neteisėti migrantai pasklis po Lietuvą“, Diena.lt, 2022 m. liepos 3 d., žiūrėta 2022 m. rugsėjo 6 d.: <https://www.diena.lt/naujienos/lietuva/salies-pulsas/neteiseti-migrantai-pasklis-po-lietuva-1085415>;

„Išlieka galimybė teisėtai atvykti į Lietuvos Respublikos teritoriją migrantams ir prašyti prieglobsčio Lietuvos Respublikos teritorijoje. Mūsų teisės aktuose, kalbu konkrečiai apie Seimo nutarimą dėl nepaprastosios padėties, tokia galimybė egzistuoja. Jeigu atvyktų neteisėti migrantai arba migrantai atvyktų į kontrolės punktą ir pateiktų, oficialiai atvyktų, tokiu atveju jų prašymai dėl prieglobsčio suteikimo būtų registruojami ir procedūra būtų pradėta“ (Rustamas Liubajėvas, VSAT vadas), žr. „Dienos tema. Liubajėvas: Lukašenkos režimas ir nori įrodyti, kad mes nesugebame užtikrinti savo sienos apsaugos“, LRT, 2022 m. rugsėjo 2 d., žiūrėta 2022 m. rugsėjo 6 d.: <https://www.lrt.lt/mediateka/irasas/2000231428>;

„Mes sudarome galimybę, t. y. ambasadoje, tam tikruose pasienio kontrolės punktuose – deja, mes matome, kad noro pasinaudoti, dėl suprantamų priežasčių ir režimo dalyvavimo tame procese, tokių pavyzdžių mes nematome“ (Agnė Bilotaitė, Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministrė), žr. „A. Bilotaitė: Lietuva turi gintis ir neatsitrauks nuo savo sprendimų dėl migrantų“, 15min.lt, 2022 m. liepos 1 d., žiūrėta 2022 m. rugsėjo 6 d.: <https://www.15min.lt/naujiena/aktuali/lietuva/a-bilotaite-lietuva-turi-gintis-ir-neatsitrauks-nuo-savo-sprendimu-del-migrantu-56-1744310>

„Migracija gali būti tik legali, kreipiantis į ambasadas arba pasienio punktus“ (Laurynas Kasčiūnas, Lietuvos Respublikos Seimo narys), žr. „Kasčiūnas: tai buvo vienas stipriausių nacionalinio saugumo sprendimų praeitais metais“, Delfi.lt, 2022 m. rugpjūčio 2 d., žiūrėta 2022 m. rugsėjo 6 d.: <https://www.delfi.lt/news/daily/lithuania/kasciunas-tai-buvo-vienas-stipriausiu-nacionalinio-saugumo-sprendimu-praeitais-metais.d?id=90873925>

Nepaisant tariamai turimos informacijos[20], kad Baltarusijos teritorijoje yra palapinių tipo stovyklavietės, kuriose migrantai yra pareigūnų laikomi ir neišleidžiami, Lietuvos pozicija, kad prieglobsčio pasiprašyti leidžiama tik atvykus „teisėtais būdais“, nesikeitė.

Remiantis Amnesty International 2021 m. surinktais liudijimais[21], Baltarusijos pareigūnai sunkvežimiais nuveždavo migrantus iš Minsko iki pasienio ruožo, po to grupėmis nuvesdavo iki buferinės zonos, neretai iš abiejų pusių aptvertos tvora, bei prievarta varė sienos link, mušdami žmones guminėmis lazdomis bei grasindami užsiundyti tarnybinius šunis. Dienoms ar net savaitėms buferinėje zonoje įstrigusiems žmonėms Baltarusijos pareigūnai neleisdavo nei grįžti į šalies gilumą, nei palikti tvora aptvertos teritorijos. Kai kurie pranešė, kad jiems pavyko grįžti į Minską, sumokėjus pareigūnams pinigų. Didėjant šalyje įstrigusių migrantų skaičiui, Baltarusijos pareigūnai pradėjo jų priverstinį grąžinimą į kilmės šalis, nevertinant apsaugos poreikio. Panašius liudijimus 2022 m. surinko Human Rights Watch[22]. Vienas iš pašnekovų pasakojo, kaip 2022 m. kovo mėn. Baltarusijos pasieniečiai įvarė jį su 3 kitais vyrais į šaltą upę, valandą tyčiojosi iš jų, po to, grasindami ginklu, priverstė plaukti į Lietuvos pusę. Vienas iš vyrų, kuris nemokėjo plaukti, nuskendo, kitą nunešė srovė ir jo likimas nėra žinomas. Pažymėtina, kad iš esmės analogišką informaciją žiniasklaidai teikė ir VSAT[23] – kad migrantai vežami prie Lietuvos sienos sunkvežimiais, kad už jų nugarų stovi prigabenę juos prie sienos Baltarusijos pareigūnai, kurie prievarta stumia migrantus į Lietuvos teritoriją ir neleidžia grįžti. Vis dėlto, nei pranešimų apie nežmonišką elgesį su migrantais gausa, nei VSAT pareigūnų betarpiškai stebima faktinė migrantų padėtis neturėjo įtakos tvirtinimams, jog šie žmonės gali nustatyta tvarka kreiptis dėl prieglobsčio PKP arba iš viso – kreiptis dėl prieglobsčio į Baltarusijos institucijas, kadangi Baltarusija yra saugi valstybė[24].

[20] „Mes tikrai turime įrodymų ir informacijos, kad tame procese sąmoningai dalyvauja Baltarusijos pareigūnai. Turime informacijos, kad Baltarusijos teritorijoje yra tam tikros stovyklavietės, galbūt jos yra nedidelės, palapinių tipo, kuriose yra laikomi neteisėti migrantai, jie neišleidžiami. Žinome, kad tie žmonės labai dažnai būna visiškai nepasirūpinę ir neprisitaikę prie žiemos sąlygų, neturi tinkamos aprangos. Labai dažnai galima tikėtis, kad Baltarusijos pareigūnų rekomenduoti jie prie LR sienos atsiduria visiškai be avalynės, taip bandydami daryti spaudimą ir patekti į Lietuvą“ (Agnė Bilotaitė, Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministrė), žr. „A. Bilotaitė įspėja apie naujus A. Lukašenkos planus: pasienyje – dvigubai daugiau baltarusių pareigūnų“, Lrytas.lt, 2022 m. lapkričio 23 d., žiūrėta 2022 m. lapkričio 25 d.: <https://www.lrytas.lt/lietuvosdiena/aktualijos/2022/11/23/news/a-bilotaite-ispeja-apie-naujus-a-lukasenkos-planus-pasienyje-dvigubai-daugiau-baltarusiu-pareigunu-25260659>

[21] „Belarus/EU: New evidence of brutal violence from Belarusian forces against asylum-seekers and migrants facing pushbacks from the EU“, Amnesty International, 2021 m. gruodžio 20 d., žiūrėta 2022 m. spalio 19 d.: <https://www.amnesty.org/en/latest/news/2021/12/belarus-eu-new-evidence-of-brutal-violence-from-belarusian-forces-against-asylum-seekers-and-migrants-facing-pushbacks-from-the-eu/>

[22] „Violence and Pushbacks at Poland-Belarus Border“, Human Rights Watch, 2022 m. birželio 7 d., žiūrėta 2022 m. spalio 27 d.: <https://www.hrw.org/news/2022/06/07/violence-and-pushbacks-poland-belarus-border>

[23] Žr., pvz., „VSAT užfiksavo, kaip Baltarusijos pareigūnai į Lietuvą stumia migrantus: mūsų rytiniai kaimynai gudriai tai nutylėjo“, Delfi.lt, 2021 m. rugpjūčio 17 d., žiūrėta 2022 m. spalio 19 d.: <https://www.delfi.lt/news/daily/lithuania/vsat-uzfiksavo-kaip-baltarusijos-pareigunai-i-lietuva-stumia-migrantus-musu-rytiniai-kaimynai-gudriai-tai-nutylejo.d?id=87973245>; „VSAT vadas: turime duomenų, kad bent viena migrantų grupė prie Lietuvos sienos yra apsupta Baltarusijos pareigūnų“, Delfi.lt, 2021 m. lapkričio 11 d., žiūrėta 2022 m. spalio 19 d.: <https://www.delfi.lt/news/daily/lithuania/vsat-vadas-turime-duomeni-kad-bent-viena-migrantu-grupe-prie-lietuvos-sienos-yra-apsupta-baltarusijos-pareigunu.d?id=88641827>; „VSAT: prie Lietuvos sienos iš Baltarusijos vėl vežami migrantai“, Delfi.lt, 2021 m. lapkričio 22 d., žiūrėta 2022 m. spalio 19 d.: <https://www.delfi.lt/news/daily/lithuania/vsat-prie-lietuvos-sienos-is-baltarusijos-vel-vezami-migrantai.d?id=88738551>

[24] „Po kandžios advokato replikos Kasčiūnas atsakė griežtai: jūsų pasiūlymai – rojus Lukašenkos režimui“, Delfi.lt, 2021 rugsėjo 27 d., žiūrėta 2022 m. spalio 19 d.: <https://www.delfi.lt/news/daily/lithuania/po-kandzios-advokato-replikos-kasciunas-atsake-grieztai-jusu-pasiulymai-rojus-lukasenkos-rezimui.d?id=88278337>

Atsižvelgiant į stebimą institucijų praktiką ir viešojoje erdvėje teikiamą informaciją bei nemažėjant migrantų, bandančių kirsti „žalią sieną“, srautams, LRK inicijavo tyrimą, kurio tikslas – įvertinti praktines galimybes pateikti prieglobsčio prašymą Lietuvos Respublikos diplomatinėse atstovybėse užsienyje ir VSAT PKP.

Neginčydamis fakto, kad minėtos galimybės (kreiptis dėl prieglobsčio VSAT PKP ir Lietuvos Respublikos ambasadoje Baltarusijos Respublikoje) yra numatytos Lietuvos Respublikos įstatyme „Dėl užsieniečių teisinės padėties“, atkreipiame dėmesį į kelis aspektus, parodančius, kad šios procedūros nebūtinai užtikrina galimybę veiksmingai, lengvai ir greitai pasinaudoti tarptautinės apsaugos suteikimo procedūra, kurios svarba, be kita ko, akcentuojama ESTT 2022 m. birželio 30 d. sprendime byloje C-72/22 PPU.

IV. PRIEIGA PRIE PRIEGLOBSČIO PROCEDŪROS LIETUVOS RESPUBLIKOS DIPLOMATINĖSE ATSTOVYBĖSE

BENDRA SITUACIJA IR TENDENCIJOS

Remiantis 2021 m. rugsėjo 21 d. Lietuvos Respublikos užsienio reikalų ministro įsakymu Nr. V-393 „Dėl užsieniečių prašymų suteikti prieglobstį pateikimo“^[25], užsieniečių prašymai suteikti prieglobstį gali būti pateikiami tik vienoje diplomatinėje atstovybėje – Lietuvos Respublikos ambasadoje Baltarusijos Respublikoje (Minske). Be to, ambasados Minske vadovas nustato prašymų suteikti prieglobstį pateikimo būdą ir laiką, paskiria atsakingą ambasados darbuotoją, kuriam bus pavesta užsieniečių pateiktus prašymus suteikti prieglobstį perduoti MD.

2021 m. rugsėjo 21 d. Lietuvos Respublikos užsienio reikalų ministro įsakymu Nr. V-392 patvirtintame „Užsieniečių prašymų suteikti prieglobstį pateikimo diplomatinėse atstovybėse ir konsulinėse įstaigose tvarkos apraše“ nurodoma, kad pateikdamas prieglobsčio prašymą užsienietis privalo pateikti: raštišką nustatytos formos prašymą suteikti prieglobstį; galiojančio kelionės dokumento kopiją; teisėtą buvimą užsienio valstybėje, kurioje pateikiamas prašymas, patvirtinančių dokumentų kopijas; kitus dokumentus, pagrindžiančius prieglobsčio būtinybę. Visi dokumentai pateikiami voke, adresuotame MD. Pateiktą prašymą ir kitus nurodytus dokumentus diplomatinės atstovybės darbuotojas ne rečiau kaip kartą per mėnesį diplomatinio pašto persiunčia MD^[26]. Savo atsakyme į LRK kreipimąsi^[27] URM pabrėžė, kad prašymas teikiamas ne atstovybėms, o per jas, t. y. atstovybės gautus dokumentus tik perduoda MD, o pačios jų nenagrinėja, netikrina pateikiamų dokumentų turinio ir neatlieka jokių kitų procedūrinių veiksmų, su prašymus pateikusiais užsieniečiais taip pat nekontaktuoja. URM pateiktais duomenimis, nuo 2021 m. rugsėjo 21 d. Lietuvos Respublikos ambasada Baltarusijos Respublikoje perdavė MD 11 vokų su užsieniečių prašymais suteikti prieglobstį (vienne voke gali būti kelių užsieniečių prašymai dėl prieglobsčio suteikimo, pvz., šeimos narių).

Šiuo klausimu pirmiausia pažymime, kad nei Direktyva 2013/32, nei 2013 m. birželio 26 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2013/33/ES, kuria nustatomos normos dėl tarptautinės apsaugos prašytojų priėmimo, nėra taikomos tais atvejais, kai prieglobsčio prašymai pateikiami valstybių narių atstovybėms^[28]. Tokiu būdu procedūra, kai užsieniečiams sudaroma galimybė pateikti prašymą suteikti

[25] Žr. 2021 m. rugsėjo 21 d. Lietuvos Respublikos užsienio reikalų ministro įsakymą Nr. V-393 „Dėl užsieniečių prašymų suteikti prieglobstį pateikimo“, žiūrėta 2022 m. rugsėjo 8 d.:

<https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/9e86bc811ad111ecad9fbbf5f006237b?jfwid=-a0zwtcnf>

[26] Žr. 2021 m. rugsėjo 21 d. Lietuvos Respublikos užsienio reikalų ministro įsakymą Nr. V-392 „Dėl Užsieniečių prašymų suteikti prieglobstį pateikimo Lietuvos Respublikos diplomatinėse atstovybėse ir konsulinėse įstaigose tvarkos aprašo patvirtinimo“, žiūrėta 2022 m. rugsėjo 8 d.: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/7f7cdf01ad111ecad9fbbf5f006237b?jfwid=-yvnrjnys6>

[27] 2022-10-07 URM raštas Nr. (25.2.1E)3-6265 „Dėl informacijos pateikimo“.

[28] Remiantis minėtų direktyvų 3 straipsniais, jos taikomos tik valstybių narių teritorijoje, įskaitant pasienį, pateiktiems tarptautinės apsaugos prašymams, bei netaikomos prieglobsčio prašymams, kurie pateikiami valstybių narių atstovybėms.

suteikti prieglobstį diplomatinėje atstovybėje, nepatenka į ES prieglobsčio *acquis*[29] reglamentavimo sritį, bei, atitinkamai, nelaikytina įgyvendinančia iš šio reglamentavimo kylančius įsipareigojimus. Tą netiesiogiai patvirtina ir atitinkamos procedūros reglamentavimas Lietuvos nacionalinėje teisėje, o tiksliau – jo visiškasis nebuvimas, kadangi nėra reglamentuota nei tvarka, kaip nagrinėjami prašymai suteikti prieglobstį, pateikti Lietuvos Respublikos ambasadoje Baltarusijos Respublikoje, nei priėmimo sąlygos ir garantijos, kuriomis minėtoje ambasadoje pateiktą prašymą užsieniečiai gali naudotis. Taigi, „ambasados procedūra“ savaime nelaikytina iš ES teisės kylančia ir ESTT akcentuojama galimybe asmenims veiksmingai, lengvai ir greitai pasinaudoti tarptautinės apsaugos suteikimo procedūra.

Kartu pažymime, kad prievolė pateikti galiojančio kelionės dokumento bei teisėtą buvimą Baltarusijoje patvirtinančių dokumentų kopijas savaime apriboja užsieniečių galimybę pasinaudoti šiuo prašymo suteikti prieglobstį pateikimo būdu. 1951 m. Jungtinių Tautų konvencijos dėl pabėgėlių statuso 31 straipsnis, atleidžiantis pabėgėlius nuo atsakomybės už neteisėtą įvažiavimą ar neteisėtą buvimą, atspindi bendrą principą, kuriuo pripažįstama, jog, įgyvendinami savo teisę į prieglobstį, žmonės neretai priversti kirsti valstybių sienas arba būti jų teritorijoje be reikiamų dokumentų arba turėdami dokumentus, kurie yra nepakankami, netikri arba įgyti neteisėtu būdu[30]. Taikytinų migracinių reikalavimų, pvz., susijusių su vizomis ar registracija, nesilaikymas dažnai yra neišvengiama pabėgėlių realybė[31]. Atsižvelgus į tai, „tvarkingų“ dokumentų pateikimas negali būti būtinoji sąlyga prašymui suteikti prieglobstį pateikti.

Taip pat paminėtina, kad „ambasados procedūra“ neužtikrina asmens apsaugos nuo *refoulement*, kadangi, remiantis MD pateikta informacija, ambasadoje prašymus pateiktą asmenys nėra įleidžiami į Lietuvos

[29] ES *acquis* yra bendrųjų teisių ir įsipareigojimų, kurie yra privalomi visoms ES šalims kaip ES valstybėms narėms, visuma. *Acquis* nuolat kinta. Jį sudaro: Sutarčių turinys, principai ir politikos tikslai; teisės aktai, priimti taikant sutartis, ir ES Teisingumo Teismo praktika; ES patvirtintos deklaracijos ir rezoliucijos; priemonės, susijusios su bendra užsienio ir saugumo politika; priemonės, susijusios su teisingumu ir vidaus reikalais; ES ir ES šalių tarpusavyje sudaryti tarptautiniai susitarimai dėl ES veiklos sričių. Šalys kandidatės privalo priimti *acquis* prieš prisijungdamos prie ES. Nukrypimai nuo *acquis* yra leidžiami tik esant išskirtinėms aplinkybėms, ir jie gali būti tik ribotos apimtys. Šalys kandidatės turi įtraukti *acquis* į savo nacionalinę teisinę tvarką iki įstojimo į ES dienos ir nuo tos dienos jį taikyti. Šaltinis: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/ALL/?uri=LEGISSUM:acquis>

[30] EXCOM Conclusion No. 58 (XL) 1989, para. (a). UN Ad Hoc Committee on Refugees and Stateless Persons, Comité spécial pour les réfugiés et les apatrides, Deuxième session, Project de rapport du Comité spécial de l'apatridie et des problèmes connexes, Lake Success, New York, 16 janvier au février 1950, 15 February 1950, E/AC.32/L.38, comment to paragraph 1 of then-draft Article 26, <http://www.refworld.org/docid/3ae68c264.html>: „Le réfugié dont le départ du pays d'origine est généralement une évasion, est rarement en état de se conformer aux conditions requises pour pénétrer régulièrement (possession d'un passeport national et d'un visa national) dans le pays de refuge. Il serait conforme à la notion d'asile de ne pas imposer de sanctions pénales au réfugié qui, fuyant les persécutions, traverse clandestinement la frontière, mais se présente aussitôt que possible aux autorités du pays d'asile, et est reconnu comme réfugié de bonne foi“. R v. Asfaw, [2008] UKHL 31, United Kingdom: House of Lords (Judicial Committee), 21 May 2008, para. 9, http://www.refworld.org/cases,GBR_HL,4835401f2.html. Mahamad Arwah Abdi and Another v Minister of Home Affairs and others, Case No: 734/2010, South Africa: Supreme Court of Appeal, 15 February 2011, para. 22, <http://www.refworld.org/cases,SASCA,50239bb62.html>.

[31] UN Ad Hoc Committee on Refugees and Stateless Persons, Ad Hoc Committee on Statelessness and Related Problems, Status of Refugees and Stateless Persons - Memorandum by the Secretary-General, 3 January 1950, E/AC.32/2, comment to paragraph 2 of then-draft Article 24, <http://www.refworld.org/docid/3ae68c280.html>, stating: „[a] refugee whose departure from his country of origin is usually a flight, is rarely in a position to comply with the requirements for legal entry (possession of national passport and visa) into the country of refuge. It would be in keeping with the notion of asylum to exempt from penalties a refugee, escaping from persecution, who after crossing the frontier clandestinely, presents himself as soon as possible to the authorities of the country of asylum.“ UNHCR, Beyond Proof, Credibility Assessment in EU Asylum Systems: Full Report, May 2013, p. 213, <https://www.refworld.org/docid/519b1fb54.html>.

Respublikos teritoriją, kol vyksta jų prašymų nagrinėjimas. MD pateiktais duomenimis[32], nuo 2021 m. lapkričio mėn. iki 2022 m. sausio mėn. 21 užsienietis kreipėsi dėl prieglobsčio Lietuvos Respublikos ambasadoje Baltarusijos Respublikoje, vėlesniu laikotarpiu tokių kreipimųsi neužfiksuota. Š. m. rugpjūčio mėn. duomenimis, 8 iš šių prašymų vis dar buvo nagrinėjami (4 vienišų Kubos piliečių ir 4 asmenų šeimos iš Irako), su likusiais užsieniečiais nutrūko ryšys (2 asmenų šeima iš Sirijos, 1 Sirijos pilietis, 5 asmenų Irako piliečių šeima, 1 Irako pilietis, 1 Kubos pilietis, 3 asmenų šeima iš Rusijos Federacijos). MD nebeskelbia nagrinėjamų prieglobsčio prašymų statistikos, tačiau iš neseniai pateiktų duomenų apie š. m. rugpjūčio – lapkričio mėn. priimtus sprendimus[33] matyti, kad minėtu laikotarpiu nebuvo priimta sprendimų dėl Kubos piliečių pateiktų prašymų. Atsižvelgus į tai, tikėtina, kad bent dalis asmenų, pateikusių prieglobsčio prašymus ambasadoje Minske, vis dar laukia sprendimų. Iš esmės tai reiškia, kad laikotarpį, jau viršijantį maksimalų leidžiamą prašymų suteikti prieglobstį nagrinėjimo terminą (6 mėn.), tokie prieglobsčio prašytojai yra (buvo) Baltarusijos teritorijoje ir Baltarusijos valstybės institucijų žinioje. Be to, kad toks užsitęsęs buvimas Baltarusijoje savaime neapsaugo prieglobsčio pasiprašiusių asmenų nuo *refoulement*, kitas svarbus aspektas – jų buvimas Baltarusijos teritorijoje teisėtumo ribotumas laike. Vizos, leidusios užsieniečiams atvykti į Baltarusiją ir būti joje, galiojimo pasibaigimas lemia situaciją, kai užsienietis nebegali laukti MD sprendimo Baltarusijoje ir, kaip pasekmė, ryšys su juo nutrūksta. Žemiau pateikta informacija apie prieglobsčio prašytojus, kurie mėgino pasinaudoti savo teise į prieglobstį, pateikdami prašymus Lietuvos Respublikos ambasadoje Minske.

[32] Duomenys gauti 2022-08-17 vykusio tarpinstitucinio susitikimo, taip pat neformalaus susirašinėjimo su MD metu.

[33] Migracijos departamentas prie Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministerijos, Prieglobsčio statistika, žiūrėta 2022 m. gruodžio 1 d.: <https://migracija.lrv.lt/lt/statistika/prieglobscio-statistika>;

https://migracija.lrv.lt/uploads/migracija/documents/files/Statistika/Prieglobstis/Prieglobs%C4%8Dio%20statistika_2022%2008.pdf;

https://migracija.lrv.lt/uploads/migracija/documents/files/Statistika/Prieglobstis/Prieglobs%C4%8Dio%20statistika_2022%2009.pdf;

https://migracija.lrv.lt/uploads/migracija/documents/files/PRS%20spalio%20m%C4%97n_%20.pdf

https://migracija.lrv.lt/uploads/migracija/documents/files/Prieglobs%C4%8Dio%20statistika_2022%2011.pdf

ATVEJŲ ANALIZĖ

Remiantis prieglobsčio prašytojo (Kubos piliečio)[34] liudijimu, 2021 m. lapkričio mėn. pradžioje jis pateikė prašymą suteikti prieglobstį Lietuvos Respublikos ambasadoje Minske. Ambasada patvirtino, kad perdavė prašymą MD. Prieglobsčio prašytojas negavo jokio dokumento, patvirtinančio jo, kaip prieglobsčio prašytojo, statusą, taip pat jokios informacijos apie jo prašymo nagrinėjimo tvarką ir eigą. Šiai dienai, t. y. praėjus beveik metams nuo prašymo ambasadoje pateikimo, prieglobsčio prašytojas negavo jokio sprendimo dėl jo prašymo, apklaustas taip pat nebuvo, galimybės atvykti į Lietuvos Respublikos teritoriją, kur nagrinėjamas jo prašymas, jam suteikta nebuvo. Pasak asmens, Baltarusijos pareigūnai jį informavo, kad jis nebeturi teisės likti Baltarusijoje bei šalies teritoriją privalo palikti iki 2022 m. rugpjūčio 10 d. Vėliau jis pranešė, kad kreipėsi su skundu į teismą bei tokiu būdu pailgino galimybę laikinai likti Baltarusijos teritorijoje. 2022 m. rugsėjo 12 d. minėtas Kubos pilietis pranešė LRK, kad jis buvo išsiųstas iš Baltarusijos į Kubą (į Havaną atvyko 2022 m. rugpjūčio 26 d.). Pasak asmens, oro uoste jį pasitiko valstybės saugumo pareigūnai, sulaikė ir nugabeno apklausai, grasino inicijuoti baudžiamąjį persekiojimą. Anot jo, MD apie šią situaciją informuotas. Ši istorija iliustruoja, kad įstatyme įtvirtinta galimybė pateikti prašymą suteikti prieglobstį ambasadoje, bent jau dabartiniu pavidalu, neužtikrina vieno pamatinių prieglobsčio instituto tikslų – asmens apsaugos nuo *refoulement*.

LRK gavo informacijos apie 5 asmenų Irako piliečių šeimą, kuri dėl prieglobsčio kreipėsi į Lietuvos Respublikos ambasadą Minske[35]. Šiuo metu juos konsultuoja lietuvė teisininkė[36]. Minėti asmenys į Baltarusiją atvyko 2021 m. rudenį: šeimos tėvas – spalio 10 d., motina su vaikais (vienas iš jų turi autizmo spektro sutrikimą) – spalio 24 d. Irako piliečių turėtos Baltarusijos turistinės vizos galiojo 14 dienų, t. y. nuo 2021 m. rudens jų buvimas Baltarusijos teritorijoje yra neteisėtas.

2021 m. gruodžio pradžioje šeima el. paštu kreipėsi dėl prieglobsčio į Lietuvos Respublikos ambasadą Minske. 2022 m. sausio 12 d. ambasada juos informavo, kad prieglobsčio prašymų pateikimui jie turi asmeniškai atvykti į ambasadą. Tą pačią dieną asmenys apsilankė ambasadoje, kur gavo dokumentų formas, kurias jie turi užpildyti. Užsieniečiai parsinešė dokumentų formas į savo gyvenamąją vietą, viską supildė ir kitą dieną visus reikalingus dokumentus pateikė ambasadai. Jokio dokumento, patvirtinančio, kad jų prašymai yra priimti bei jie yra prieglobsčio prašytojai, užsieniečiai negavo.

2022 m. vasario 14 d. prieglobsčio prašytojai el. paštu kreipėsi į ambasadą, teiraudamiesi apie savo prieglobsčio prašymų nagrinėjimo eigą, bei gavo atsakymą, kad visais klausimais, susijusiais su prieglobsčio prašymų nagrinėjimu, jie turi kreiptis į MD. Vadovaudamiesi gautais nurodymais prieglobsčio prašytojai išsiuntė kelis laiškus MD ir gavo automatinius atsakymus (vasario 20 d., kovo 4 d., kovo 14 d., gegužės 25 d.), kad MD laiškus gavo bei jiems bus atsakyta artimiausiu metu, tačiau atsakymų negaudavo.

[34] Prieglobsčio prašytojas šiuo metu palaiko ryšį su LRK teisininkais.

[35] Pastebėtina, kad š. m. rugpjūčio mėn. MD informavo, kad iš visų ambasadoje Minske pateiktų prieglobsčio prašymų buvo nagrinėjami tik 8: 4 vienišų Kubos piliečių ir 4 asmenų šeimos iš Irako. 5 asmenų šeima iš Irako buvo minima prie asmenų, su kuriais „nutrūko ryšys“.

[36] LRK stebėtojas su teisininke bendravo 2022-11-03 ir 2022-11-04.

Pirmąjį ne automatinio pobūdžio atsakymą asmenys gavo tik š. m. gegužės 27 d. – jų buvo paprašyta nurodyti ILTU numerį. Tą pačią dieną prieglobsčio prašytojai atrasė, kad tokio numerio neturi ir paaiškino, kad jų šeima vis dar yra Minske. Liepos 11 d. asmenys vėl sulaukė el. laiško iš MD specialistės, kuri paprašė informuoti, ar jie vis dar yra Baltarusijoje ir ar jiems vis dar aktuali prieglobsčio procedūra. Laiške papildomai buvo nurodyta, kad sulaukusi teigiamo atsakymo specialistė organizuotų jų apklausą dar liepos mėnesį, taip pat paprašyta patikslinti, kokios kalbos vertėjo reikės per apklausą. Į šį laišką prieglobsčio prašytojai atsakė tą pačią dieną. Kadangi jiems parašiusi MD specialistė nieko neatsakė, tą patį el. laišką jie pakartojo liepos 18 d., tačiau gavo automatinį atsakymą, kad pristatyti laiško nėra galimybės, nes tokios el. pašto dėžutės nėra. Rugpjūčio 19 d. prieglobsčio prašytojai vėl išsiuntė el. laišką bendruoju MD el. paštu. Rugpjūčio 22 d. sulaukė atsakymo, kuriuo MD paprašė pateikti apie save daugiau duomenų, kad galėtų juos identifikuoti. Rugpjūčio 25 d. prieglobsčio prašytojai gavo el. laišką iš kitos MD specialistės, kuri informavo apie ketinamą vykdyti apklausą ir taip pat pasiteiravo, kokios kalbos vertėjas bus reikalingas. Asmenys į visus pateiktus klausimus pakartotinai atsakė nedelsiant. Rugpjūčio 31 d. MD organizavo prieglobsčio prašytojų apklausą nuotoliniu būdu. Šios ataskaitos rengimo metu, t. y. praėjus daugiau nei 3 mėnesiams po apklausos ir beveik metams nuo prieglobsčio prašymo pateikimo, asmenys nėra gavę jokios informacijos apie sprendimą. Šiuo metu prieglobsčio prašytojai lieka Baltarusijos teritorijoje neteisėtai, laukia MD sprendimų, vengia būti viešose vietose, stengiasi neįkliūti Baltarusijos pareigūnams.

Už vizų režimo pažeidimą Baltarusijoje numatyta administracinė atsakomybė. Remiantis Baltarusijos Respublikos administracinių teisės pažeidimų kodekso[37] 24.35 str. 3 d., už neišvykimą iš Baltarusijos pasibaigus nustatytam buvimo laikui numatyta 50 „bazinių vienetų“ bauda (50 x 32 BYN = 1600 BYN = 637,77 EUR) arba deportacija. Anot žiniasklaidos pranešimų, 2022 m. birželio-liepos mėn. ir spalio mėn. Baltarusijoje buvo vykdoma operacija „Nelegalas-2022“, kurios tikslas – migracinių pažeidimų išaiškinimas ir pažeidėjų baudimas. Pranešama, kad 2022 m. vasarą vykusios operacijos metu vien Minske virš 500 užsieniečių buvo nubausta administracine tvarka, dėl 57 iš jų priimti sprendimai dėl išsiuntimo iš Baltarusijos[38]. 2022 m. rudenį vykusios operacijos metu Minske buvo nubausta virš 600 užsieniečių, priimti sprendimai dėl 174 asmenų išsiuntimo[39]. Pranešama, kad visoje šalyje operacijos „Nelegalas-2022“ rėmuose už migracinius pažeidimus planuojama deportuoti 332 užsieniečius[40]. Beveik neabejotina, kad tuo atveju, jeigu minėta 5 asmenų prieglobsčio prašytojų iš Irako šeima būtų sulaikyta šios Baltarusijos pareigūnų vykdytos operacijos metu, jie taip pat papildytų deportuojamų asmenų statistiką.

[37] Национальный правовой Интернет-портал Республики Беларусь, Кодекс Республики Беларусь об административных правонарушениях, 6 января 2021 г. № 91-3, žiūrėta 2022 m. lapkričio 4 d.: <https://pravo.by/document/?guid=3871&p0=НК2100091&ysclid=la2l9vnhrm400953045>

[38] „Минск \"зачистили\" от нелегалов, почти 60 иностранцев будут выдворены из страны“, Sputnik.by, 2022 m. liepos 7 d., žiūrėta 2022 m. lapkričio 4 d.: <https://sputnik.by/20220707/minsk-zachistili-ot-nelegalov-pochti-60-inostrantsev-budut-vydvoreny-iz-strany-1064481610.html>

[39] „Операция \"Нелегал\": более 170 иностранцев депортируют из Беларуси“, Sputnik.by, 2022 m. spalio 18 d., žiūrėta 2022 m. lapkričio 4 d.: <https://sputnik.by/20221018/operatsiya-nelegal-bolee-170-inostrantsev-deportiruyut-iz-belarusi--1068114339.html>

[40] „Подведены итоги «Нелегала-2022»“, МВД Беларуси, 2022 m. spalio 19 d. pranešimas spaudai, žiūrėta 2022 m. lapkričio 4 d.: <https://t.me/pressmvd/5575>; „МВД депортирует из Беларуси 332 иностранца за нарушение миграционных правил“, Mediazona.by, 2022 m. spalio 19 d., žiūrėta 2022 m. lapkričio 4 d.: <https://mediazona.by/news/2022/10/19/nelegal-2022>

Surinkti duomenys rodo, kad pateikti prieglobsčio prašymą Lietuvos Respublikos ambasadoje Minske gali tik tie užsieniečiai, kurie turi galiojantį kelionės dokumentą bei teisėtą buvimą Baltarusijoje patvirtinantį dokumentą. Be to, tolesnė tokio prašymo nagrinėjimo tvarka nėra tinkamai reglamentuota, o prašymus pateikę žmonės laukia nežinioje ir susiduria su išsiuntimo į kilmės valstybę rizika taip ir nesulaukus MD sprendimo.

V. PRIEIGA PRIE PRIEGLOBSČIO PROCEDŪROS VSAT PKP

BENDRA SITUACIJA IR TENDENCIJOS

Skirtingai negu „ambasados procedūra“, prašymo suteikti prieglobstį pateikimas PKP formaliai yra suderinamas su ES *acquis* bei (tam tikrais atvejais) veikia. Š. m. sausio – lapkričio mėn. LRK stebėtojai iš VSAT gavo 64 pranešimus[41] apie prieglobsčio prašymus, pateiktus PKP, iš viso – apie 125 asmenis, atvykusius pavieniui arba grupėje, 5 iš jų (Rusijos Federacijos, Kirgizijos, Afganistano ir Azerbaidžano piliečiai) – grąžinti pagal Dublino III reglamentą per Vilniaus tarptautinį oro uostą. 80 iš šių asmenų dėl prieglobsčio kreipėsi pasienyje su Baltarusija esančiuose PKP, įskaitant Kenos geležinkelio stotį, kur tikrinami traukiniai, tranzitu atvykstantys ir iš Rusijos Federacijos.

Į aukščiau pateiktą statistiką įtraukti keli atvejai, kai VSAT nepranešė LRK apie PKP registruotus prieglobsčio prašymus, tačiau LRK apie tai sužinojo iš kitų šaltinių arba tikslino su kiekvieną mėnesį gaunama oficialiąja VSAT statistika. Taip pat aukščiau pateikta statistika nebūtinai sutampa su oficialiąja VSAT statistika. Pavyzdžiui, 2022 m. sausio – spalio laikotarpiu (vėlesnių duomenų ataskaitos rengimo metu iš VSAT negauta) LRK fiksavo 111 prašymų suteikti prieglobstį, pateiktų PKP prie ES išorės sienos (pasienyje su Baltarusija ir Rusija), tuo tarpu VSAT pranešė apie 95 (pranešta apie 96, tačiau Sakartvelo piliečio prašymas, registruotas Vilniaus oro uoste, šiam tyrimui nėra aktualus). Lyginant LRK kaupiamus ir VSAT teikiamus oficialius duomenis, pastebėta, kad į oficialiąją statistiką prie prieglobsčio PKP pasiprašiusių užsieniečių VSAT neįtraukė 7 Ukrainos piliečių prašymų, taip pat skiriasi Rusijos (LRK: 66, VSAT: 60) ir Baltarusijos (LRK: 22, VSAT: 19) piliečių prašymų skaičius[42]. Tadžikistano (13) ir Azerbaidžano (3) piliečių prašymų skaičiai nesiskiria.

PKP pasienyje su Baltarusija ir Rusija registruoti prašymai suteikti prieglobstį (2022 m. sausis-spalis)[43]

Kilmės šalis	VSAT oficialioji statistika	LRK kaupiami duomenys
Azerbaidžanas	3	3
Baltarusija	19	22
Rusija	60	66
Tadžikistanas	13	13
Ukraina	0	7
IŠ VISO	95	111

[41] VSAT informuoja LRK apie priimtus prieglobsčio prašymus vadovaujantis 2010-06-02 susitarimu „Dėl tarpusavio bendradarbiavimo sprendžiant klausimus, susijusius su prieglobsčio prašytojais (asmenimis, kurie priskirti UNHCR mandatui)“.

[42] Pažymėtina, kad tai, jog VSAT prieglobsčio prašytojų tam tikrais atvejais nepriskiria prie PKP statistikos eilutės, nereiškia, kad šie užsieniečiai apskritai nepatenka į statistiką. Dėl vidinių procedūrų ir kitų aspektų užsieniečiai kartais nurodomi VSAT pasienio užkardų arba URC statistikos eilutėse. Tuo tarpu LRK stebėtojai savo vedamoje statistikoje vadovaujasi pirminiu šaltiniu, kai pranešimas apie prieglobsčio prašytojus pasiekia iš atitinkamo VSAT PKP.

[43] Lentelėje pateikti duomenys nėra visų Lietuvoje pateiktų prieglobsčio prašymų statistika. Į ją neįtraukti prašymai, pateikti VSAT po neteisėto sienos kirtimo, taip pat prašymai, registruoti MD teritoriniuose skyriuose, URC, Vilniaus tarptautiniame oro uoste ir Lietuvos Respublikos ambasadoje Minske.

Šio tyrimo rėmuose buvo analizuojami LRK kaupiami duomenys apie prieglobsčio prašymus, pateiktus š. m. sausio – lapkričio mėn. laikotarpiu pasienyje su Baltarusija esančiuose PKP (Kenos geležinkelio stoties, Lavoriškių, Medininkų, Raigardo, Šalčininkų, Šumsko ir Tverečiaus PKP). Tarp atvykusių per minėtus PKP yra Rusijos Federacijos (24 pranešimai dėl 52 asmenų), Baltarusijos (4 pranešimai dėl 6 asmenų), Ukrainos (2 pranešimai dėl 5 asmenų), Tadžikistano (5 pranešimai dėl 14 asmenų) ir Azerbaidžano (1 pranešimas dėl 3 asmenų) piliečiai. Pažymėtina, kad visų minėtų trečiųjų valstybių piliečiams atvykimui į Baltarusiją nereikalinga viza[44].

PKP pasienyje su Baltarusija registruoti prašymai suteikti prieglobstį (2022 m. sausis-lapkritis)

Kilmės šalis	LRK kaupiami duomenys
Azerbaidžanas	3
Baltarusija	6
Rusija	52
Tadžikistanas	14
Ukraina	5
IŠ VISO	80

Pastebėtina, kad keli atvejai, kai prieglobsčio prašymus pasienyje su Baltarusija 2022 m. teikė Ukrainos piliečiai, fiksuoti kovo mėn. pirmojoje pusėje, t. y. iškart po prasidėjusio karo Ukrainoje ir iki Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimo dėl laikinosios apsaugos bėgantiems nuo karo Ukrainos gyventojams suteikimo priėmimo. Tikėtina, kad prašymų suteikti prieglobstį pateikimas pasienyje buvo tuo metu lengviausias būdas atvykti į Lietuvą Ukrainos piliečiams, neturintiems biometrinių pasų, kurių reikalaujama norint pasinaudoti beviziu režimu. Vienintelis atvejis, kai 2022 m. PKP buvo registruotas Azerbaidžano piliečių prašymas suteikti prieglobstį, fiksuotas rugsėjo antroje pusėje. LRK turimais duomenimis, prašymą pateikė kilmės šalyje praeityje represuotas politinis aktyvistas, kurio sūnui Lietuvoje suteiktas pabėgėlio statusas, vykstantis su dukra ir anūke. Nepaisant geografinio faktoriaus, Baltarusijos piliečiai 2022 m. itin retai naudojo galimybę pasiprašyti prieglobsčio pasienyje su Baltarusija esančiuose PKP (3 pranešimai kovo mėn. ir 1 pranešimas rugpjūčio mėn.), ypač lyginant su tuo pačiu laikotarpiu registruotais Baltarusijos piliečių prieglobsčio prašymais kirtus sieną neleistinoje vietoje (97 pranešimai dėl 131 asmenų) arba atvykstant iš Rusijos Federacijos teritorijos – Karaliaučiaus srities (14 pranešimų dėl 23 asmenų). Ši tendencija paaiškinama tuo, kad nuo persekiojimo bėgantys žmonės nėra linkę kontaktuoti su jų kilmės valstybės pareigūnais bei pasirenka tokius atvykimo būdus, kurie leidžia išvengti Baltarusijos pasieniečių vykdomos išvykstančiųjų asmenų kontrolės.

Atskirai paminėtina prieglobsčio prašytojų iš Tadžikistano situacija. 2018-2019 m. buvo stebėtas staigus tokių prieglobsčio prašytojų skaičiaus padidėjimas, tačiau vėlesniu laikotarpiu jis vėl sumažėjo (2016 m. – 18 asmenų, 2017 m. – 53 asmenys, 2018 – 118 asmenų, 2019 m. – 217 asmenų, 2020 m. – 62 asmenys, 2021 m. – 52 asmenys)[45].

[44] Министерство иностранных дел Республики Беларусь, Безвизовое передвижение (общие сведения), žiūrėta 2022 m. lapkričio 7 d.: <https://mfa.gov.by/visa/freemove/general/>

[45] Migracijos departamentas prie Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministerijos, Migracijos metraščiai, 2021 m. migracijos metraštis, žiūrėta 2022 m. lapkričio 7 d.:

[https://migracija.lrv.lt/uploads/migracija/documents/files/2021%20m_%20migracijos%20metra%C5%A1tis_skelbimui\(3\).pdf](https://migracija.lrv.lt/uploads/migracija/documents/files/2021%20m_%20migracijos%20metra%C5%A1tis_skelbimui(3).pdf)

Tuo pačiu laikotarpiu, kai prieglobsčio prašytojų iš Tadžikistano padaugėjo, LRK stebėtojai pradėjo fiksuoti atvejus, kai būtent šios šalies piliečių prašymų VSAT PKP pareigūnai neregistravo arba registravo tik po kelių bandymų atvykti. Kita pastebėta tendencija – siekiant, kad jų prašymai būtų registruoti PKP, Tadžikistano piliečiai (iškart arba pakartotinai bandant pateikti prieglobsčio prašymą) į PKP atvykdavo su pasamdytu advokatu arba toks advokatas laukdavo jų PKP Lietuvos pusėje[46]. Tokių atvejų fiksuota ir vėliau – 2021 m.[47], bei fiksuojama iki šiol. Atvejų, kad prieglobsčio prašymai nebūtų priimti, kai asmenis lydėjo arba pasitikdavo advokatas, LRK nefiksavo. Kita asmenų kategorija, kurios atžvilgiu pastebimos analogiškos tendencijos (tiek prašymų suteikti prieglobstį neregistravimas PKP, tiek pasinaudojimas advokatu, kaip teisės į prieglobstį užtikrinimo „garantu“), yra čečėnų tautybės Rusijos Federacijos piliečiai.

2022 m. MD nustojo skelbti detaliąją prieglobsčio statistiką[48], taip pat pašalino iš atviros prieigos istorinius statistinius duomenis bei metines Prieglobsčio skyriaus ataskaitas[49]. 2022 m. rugsėjo mėn. dalinės prieglobsčio statistikos skelbimas buvo atnaujintas, šios ataskaitos rengimo metu yra prieinami rugpjūčio-lapkričio duomenis[50]. Remiantis Statistikos departamento skelbiamais duomenimis[51], 2022 m. sausio – rugsėjo mėn. Lietuvoje prieglobsčio pasiprašė 33 Tadžikistano piliečiai. Remiantis MD skelbiamais duomenimis[52], 2022 m. spalio – lapkričio mėn. Lietuvoje prieglobsčio pasiprašė 16 Tadžikistano piliečių. Sudėjus šiuos skaičius, gaunasi, kad 2022 m. sausio – lapkričio mėn. Lietuvoje prieglobsčio pasiprašė 49 Tadžikistano piliečiai (šis skaičius apima prašymus, registruotus tiek VSAT, tiek MD). Kaip jau buvo minėta, šiuo laikotarpiu LRK gavo informacijos apie 14 tokių prieglobsčio prašytojų, pasiprašiusių prieglobsčio PKP (5 asmenų grupės, visos vyko per Lavoriškių PKP), taip pat apie 6 asmenų grupę, pasiprašiusią prieglobsčio po neteisėto sienos kirtimo, ir apie 2 pavienius atvejus, kai prieglobsčio prašėsi apgyvendinimo centruose patalpinti asmenys. Pastebima, kad būtent Tadžikistano piliečių atveju VSAT dažnai neinformuodavo LRK apie PKP pateikiamus prieglobsčio prašymus – iš 5 žinomų atvejų (birželio, rugpjūčio, rugsėjo, spalio ir lapkričio mėn.) VSAT informavo LRK tik apie 2022 m. rugpjūčio 5 d. ir lapkričio 14 d. Lavoriškių PKP prieglobsčio prašymus pateikusius asmenis iš Tadžikistano. Taip pat pastebėta, kad mažiausiai 2 iš 5 žinomų atvejų prieglobsčio prašytojus iš Tadžikistano PKP pasitikdavo advokatas.

Paminėtinas 2022 m. spalio 28 d. atvejis, kai su LRK telefonu susisiekęs prieglobsčio prašytojams iš Tadžikistano atstovaujantis advokatas informavo, kad šiuo metu į Lavoriškių PKP iš Baltarusijos atvyko ir prieglobsčio prašosi 3 Tadžikistano piliečiai: moteris ir 2 jos mažamečiai vaikai (3 m. ir 1,5 m. amžiaus).

[46] Žr. LRK apibendrintą 2017-2020 metų stebėsenos ataskaitą.

[47] Žr., pvz., 2021-11-03 ir 2021-11-11 LRK stebėtojo S. Vaitonio Lavoriškių PKP stebėsenos ataskaitas.

[48] Interneto archyve išsaugota MD svetainėje 2021 m. rugsėjį skelbtų statistinių duomenų kopija, žiūrėta 2022 m. lapkričio 7 d.: <http://web.archive.org/web/20210928172515/https://migracija.lrv.lt/lt/statistika/prieglobscio-skyriaus-statistika/statistika-1>

[49] Interneto archyve išsaugota MD svetainėje 2021 m. rugsėjį skelbtų metinių ataskaitų kopija, žiūrėta 2022 m. lapkričio 7 d.: <http://web.archive.org/web/20210928164744/https://migracija.lrv.lt/lt/statistika/prieglobscio-skyriaus-statistika/ataskaitos>

[50] Migracijos departamentas prie Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministerijos, Prieglobsčio statistika, žiūrėta 2022 m. gruodžio 1 d.: <https://migracija.lrv.lt/lt/statistika/prieglobscio-statistika>

[51] Statistikos departamentas, Oficialiosios statistikos portalas, Prašantys prieglobsčio asmenys, žiūrėta 2022 m. gruodžio 1 d.: <https://osp.stat.gov.lt/statistiniu-rodikliu-analize?indicator=S3R854#/>

[52] Migracijos departamentas prie Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministerijos, Prieglobsčio statistika, žiūrėta 2022 m. gruodžio 1 d.: <https://migracija.lrv.lt/lt/statistika/prieglobscio-statistika>

Pasak advokato, su LRK susisiekti jį paskatino tai, kad jis jau 3 val. laukia PKP, tačiau VSAT pareigūnai jo prie atstovaujamųjų neprileidžia ir neteikia jokios informacijos, neatmestina, kad svarsto, ar registruoti prieglobsčio prašymus. Po kurio laiko LRK susisiekus su Lavoriškių PKP, pamainos vyresnioji patvirtino, kad prieglobsčio prašymai buvo registruoti, žmonės ruošiamasi išvežti į Vilniaus universiteto ligoninės Santaros klinikas, nes berniukui lūžusi koja (į PKP atvyko su gipsu), jis skundžiasi dėl skausmų. Vėliau minėta moteris LRK papasakojo, kad į pasienį atvyko samdytu automobiliu, Baltarusijos pasieniečių patikrą su vaikais praėjo lengvai, niekas neužkliuvo. Priėjus Lietuvos pusę, moteris pateikė prieglobsčio prašymą, tačiau VSAT pareigūnai atsisakė juos įleisti motyvuodami, kad šeimos kelionės dokumentai nėra tvarkingi. Susisiekus su vyro tėvo samdytu advokatu, šis atvyko į pasienį, tačiau nebuvo prileistas prie savo klientų. Anot moters, po 3-4 val. laukimo pareigūnai galiausiai sureagavo į prašymą nugabenti vaikus į ligoninę apžiūrai (berniukas skundėsi kojos skausmu, mergaitė turi įgimtą širdies ydą). Po apžiūros Vilniuje moteris su vaikais buvo grąžinta į Lavoriškių PKP, kur buvo atliktos pirminės prieglobsčio prašymo registravimo procedūros.

LRK surinkti duomenys rodo, kad tam tikros prieglobsčio prašytojų grupės (Tadžikistano piliečiai ir čečėnų tautybės Rusijos Federacijos piliečiai) jau kelerius metus susiduria su sunkumais teikiant prieglobsčio prašymus PKP. Tokių prašymų neregistravimas paskatino susiformuoti praktikai, kai žmonės, norėdami įgyvendinti savo teisę į prieglobstį, pasitelkia advokatus, kurie lydi prieglobsčio prašytojus arba pasitinka juos PKP bei tokiu būdu atlieka prašymo registravimo „garanto“ vaidmenį. Tokioje situacijoje galimybė kreiptis dėl prieglobsčio PKP tampa tiesiogiai priklausanti nuo prieglobsčio prašytojų arba jų giminaičių pajėgumų susimokėti už privačių advokatų teikiamas paslaugas.

KLĪŪTYS BALTARUSIJOS PUSĒJĒ

Vertinant galimybės pateiktį prašymą suteikti prieglobstį PKP veiksmingumą, bene svarbiausias aspektas yra tas, kad iš Baltarusijos teritorijos atvykstantys asmenys iki kontakto su VSAT pareigūnais turi praeiti Baltarusijos pareigūnų kontrolę. Tik pastariesiems praleidus asmenis, jie gali pasiekti Lietuvos pasieniečius ir pasinaudoti teise pasiprašyti prieglobsčio.

Taigi, užsieniečių faktinė prieiga prie prieglobsčio procedūros pasienyje tiesiogiai priklauso nuo tų pačių Baltarusijos pareigūnų, kurie, remiantis, be kita ko, Lietuvos institucijų teikiama informacija, patys nuveža užsieniečius prie Lietuvos pasienio, nuveda iki valstybės sienos ir stumia per ją neleistinoje vietoje[53]. Pasak pačių užsieniečių, neretai Baltarusijos pareigūnai atima arba suplėšo jų turimus dokumentus.

Remiantis Baltarusijos Respublikos valstybinio pasienio komiteto teikiama informacija[54], Baltarusijos sieną kertantys užsieniečiai privalo pateikti galiojantį kelionės dokumentą (pasą) su galiojančia Baltarusijos viza arba grįžimo į kilmės valstybę pažymėjimą (jeigu pasas prarastas Baltarusijos teritorijoje). Beveik neabejotina, kad kelionės dokumento nebeturintys užsieniečiai susidurtų su kliūtimi bandant praeiti pasienio kontrolę Baltarusijos pusėje.

Be kelionės dokumento neturėjimo, užsieniečių išvykimą iš Baltarusijos teritorijos per PKP (kaip būtinąją sąlygą atvykimui į Lietuvos teritoriją per PKP) apsunkina keli praktiniai aspektai. Visų pirma – vizos, leidžiančios atvykti į Šengeno teritoriją, neturėjimas. Pasak LRK kalbintų Lietuvoje prieglobsčio pasiprašiusių Baltarusijos piliečių, šiuo metu praeiti pasienio kontrolę Baltarusijos pusėje neturint atvykimui į Lietuvą reikalingos vizos yra beveik neįmanoma. Vis dėlto, sprendžiant iš VSAT teikiamos informacijos, tikėtina, kad tokio pobūdžio „nepraleidimo“ praktika bent jau tam tikrais atvejais netaikoma kitų šalių piliečių, pavyzdžiui, Rusijos Federacijos ar Tadžikistano, atžvilgiu, kadangi fiksuojama atvejų, kai minėtų šalių piliečiai yra išleidžiami iš Baltarusijos teritorijos nepaisant vizos neturėjimo ir, pasiekę Lietuvos pareigūnus, kreipiasi prieglobsčio. Informacijos apie tai, kokios taktikos PKP dirbantys Baltarusijos pareigūnai laikosi kitų šalių piliečių, pvz., tų, kuriuos jie patys stumia per Lietuvos sieną, atžvilgiu, LRK neturi. Tačiau pažymėtina, kad neturint vizos leidžiama išvykti būtent tų šalių piliečiams, kuriems nereikia vizos į Baltarusiją bei kurie gali nevaržomai grįžti tuo atveju, jeigu Lietuvos pasieniečiai jų neįleistų.

Pasak kalbinto paslaugas prieglobsčio prašytojams (daugiausiai – Rusijos Federacijos ir Tadžikistano piliečiams) teikiančio lietuvių advokato[55], Baltarusijos pasienio pareigūnų reakcija į užsieniečius, kurie

[53] Šią problemą įgarsino ir Lietuvos Respublikos Seimo kontrolierė Erika Leonaitė: „Tos galimybės yra labai mažos, todėl kad Baltarusijos režimas prie tokios galimybės tiesiog neprileidžia. Kiek yra žinoma, bent jau kiek man yra tekę girdėti, kad jie kaip tik yra kažkur nuvežami toliau nuo pasienio kontrolės punktų [...], kad jie kirstų sieną kitose vietose“, žr. „Dienos tema. Liubajevs: Lukašenkos režimas ir nori įrodyti, kad mes nesugebame užtikrinti savo sienos apsaugos“, LRT, 2022 m. rugsėjo 2 d., žiūrėta 2022 m. rugsėjo 6 d.: <https://www.lrt.lt/mediateka/irasas/2000231428>

[54] Государственный пограничный комитет Республики Беларусь, Правила пересечения границы для иностранцев, žiūrėta 2022 m. spalio 18 d.: <https://gpk.gov.by/peresechenie-granitsy/peresecheniya-granitsy-inostrantsev/>

[55] Pokalbis vyko gyvai 2022-11-15, abipusiu susitarimu advokato tapatybė neatskleidžiama.

vyksta į Lietuvą be galiojančių Šengeno vizų, būna įvairi. Tam tikrais atvejais pareigūnai užsieniečių pasiteirauja, kaip jie, neturėdami tvarkingų kelionės dokumentų, ketina patekti į Lietuvą, ir perspėja, kad galimai bus neįleisti. Kitais atvejais pareigūnai tiesiog formaliai uždeda išvykimo iš Baltarusijos spaudą ir nekreipia dėmesio į tai, kad išvykstantysis neturi vizos, leidžiančios atvykti į Lietuvą. Tam tikrais atvejais užsieniečiams tenka papildomai aiškinti, kad Lietuvoje jie ketina siekti tarptautinės apsaugos, rodyti paruoštus prieglobsčio prašymus ir pan. Tokiais atvejais advokato klientai Baltarusijos pusėje yra užlaikomi, susisiekiama su vadovybe, kartais atliekamos papildomos apklausos, asmens daiktų apžiūra ir pan.

Situacija dar labiau komplikuojasi, kai atitinkamo užsieniečio teisė būti Baltarusijos teritorijoje yra pasibaigusi (pavyzdžiui, baigus galioti turistinei vizai). Tokiu atveju, tikėtina, bandantys išvykti iš Baltarusijos per PKP užsieniečiai būtų sulaikomi kaip neteisėtai esantys teritorijoje bei, neatmestina, baudžiami. Be to, praleidus tokį užsienietį, Baltarusijos pareigūnai rizikuotų, kad Lietuvos pusė jo neįleis, o grįžti atgal į Baltarusiją jis neturės teisės ir tokiu būdu taps įstrigęs tarp dviejų PKP.

Atskirai paminėtinos situacijos, kurios buvo nuskambėjusios ir žiniasklaidoje, kai Lietuvos pasieniečiai „apgręžia“ užsieniečius ir verčia juos grįžti atgal į Baltarusijos teritoriją, o kitoje pusėje budintys Baltarusijos pareigūnai neleidžia jiems nueiti į teritorijos gilumą bei verčia grįžti atgal į Lietuvą. Akivaizdu, kad tokioje situacijoje atsidūrusiems žmonėms alternatyva nuvykti į PKP ir kreiptis dėl prieglobsčio nustatyta tvarka yra tiesiog fiziškai neprieinama.

LRK stebėtojas bendravo su teisininkų judėjimui „39 taisyklės iniciatyva“ (angl. Rule 39 Initiative) priklausančia užsienietė advokate[56], kuri po 2021 m. Lietuvos pasienyje su Baltarusija kilusios migracijos krizės dirbo su prieglobsčio prašyti siekiančiais asmenimis. Nuo 2021 m. antros pusės iki dabar ji dirbo su 10-12 asmenų, vykusių į Lietuvą grupėje arba individualiai, tai – Sirijos, Jemeno, Pakistano ir Kubos piliečiai.

Pasak pašnekovės, apie 90 proc. jos klientų turėjo Baltarusijos vizą. Dalis jų pirmiausia bandė patekti į Lenkiją, tačiau nepavykus pasirinko Lietuvą arba į Lietuvos pasienį iš pasienio su Lenkija juos prievarta atgabeno Baltarusijos pareigūnai. Visi minėtos teisininkės klientai turėjo galiojančius kelionės dokumentus. Eigoje dalis jų dokumentų neteko, kadangi Baltarusijos pareigūnai juos atėmė, suplėšė ar pan. Taip pat Baltarusijos pareigūnai šios teisininkės klientus prievarta gabeno iš vieno taško į kitą ir stūmė į Lietuvos pusę. Prieglobsčio siekiantys užsieniečiai negalėjo savarankiškai nuspręsti, ką ir kaip toliau daryti, pavyzdžiui, pasirinkti reguliaraus vykimo į PKP variantą. Pažymėtina, kad dalis jų jau nebeturėjo dokumentų arba teisėto buvimo Baltarusijoje laikas buvo pasibaigęs.

2022 m. lapkričio 14 d. Lavoriškių PKP prašymą suteikti prieglobstį pateikęs Tadžikistano pilietis LRK pasakojo, kad prieš tai buvo sulaikytas Baltarusijos pareigūnų netoli pasienio su Lietuva ir Latvija esančiame Breslaujos mieste ir atsidūrė tardymo izoliatoriuje Vitebske. Paminėtina, kad jis yra vyras moters, kuri su dviem mažamečiais vaikais 2022 m. spalio 28 d. pasiprašė prieglobsčio tame pačiame

[56] Pokalbis vyko 2022-08-30 nuotoliniu būdu. Abipusiu susitarimu pašnekovės tapatybė neatskleidžiama.

Lavoriškių PKP (žr. aukščiau). Pasak vyro, vadovaudamasis turima informacija, kad be Šengeno vizų šeimos gali neįleisti į Lietuvą, jis vienas buvo atvykęs pasidomėti į pasienį, kokia yra situacija, ar sienos kirtimui reikalinga transporto priemonė (ketino įsigyti dviračius), kaip į išvykstančius be vizų reaguoja baltarusių pasieniečiai ir pan. Nepaisant to, kad jis turėjo galiojančius dokumentus ir teisėtai buvo Baltarusijos teritorijoje, vietos pareigūnai jį sulaikė, motyvuodami, kad užsienietis tariamai turi ketinimų neteisėtai kirsti sieną. Užsienietis atsidūrė tardymo izoliatoriuje, kur praleido apie 40 dienų. Padedant savo tėvo pasamdytiems advokatams, jis buvo paleistas ir tik būdamas laisvėje sužinojo, kad jo šeima jau yra Lietuvoje. Baltarusijos pareigūnai įspėjo, kad jis turi per mėnesį palikti šalį, kitaip bus deportuotas į Tadžikistaną. Į pasienį vyras atvyko dviračiu, Baltarusijos pusėje jis turėjo pereiti tris patikras ir kaskart rodyti kelionės dokumentus, tačiau galiausiai buvo praleistas. Asmens teigimu, Lietuvos pusėje VSAT pareigūnai nenorėjo jo įleisti ir nurodė grįžti į Baltarusiją. Vyras aiškino, kad grįžti atgal negali, nes jam gresia deportacija, kad jis nori prašyti prieglobsčio Lietuvoje ir kad čia jau yra prieš tai atvykusi šeima. Galiausiai, praleidus naktį Lavoriškių PKP, jo prieglobsčio prašymas buvo registruotas, atliktos pirminės procedūros.

ALTERNATYVUS KELIAS

LRK stebėtojai pavyko susisiekti su trimis prieglobsčio prašytojais iš Baltarusijos (dviem vyrais ir viena moterimi[57]), teikusiais prašymus suteikti prieglobstį VSAT PKP. Pažymėtina, kad visi kalbinti asmenys vyko ne per Baltarusijos ir Lietuvos pasienį, o per Rusijos Federacijos ir Lietuvos pasienį, iš Karaliaučiaus srities pusės[58].

Vienas iš kalbintų prieglobsčio prašytojų tvirtino, kad jo atžvilgiu Baltarusijoje buvo taikomas draudimas išvykti iš šalies. Kiti teigė nesantys tikri, kokio lygio apribojimai jiems buvo taikomi ir ar iš viso taikomi. Visi kalbinti baltarusiai pirmiausia reisniniais autobusais vyko iš Minsko į Sankt Peterburgą, vadovaudamiesi girdėta informacija, kad pasienio patikra kertant sieną su Rusijos Federacija yra minimali, dokumentai fiziškai patikrinami pasienio pareigūnui įlipus į autobusą, nepaliekamos žymos ir pan. Dviem atvejais šios prielaidos pasitvirtino, tik vienu atveju keleivių dokumentai buvo paimti patikrinimui duomenų bazėse. Visi minėti baltarusiai sėkmingai nuvyko iki Sankt Peterburgo bei tęsė kelionę lėktuvu (vidaus skrydžiu) į Karaliaučiaus sritį. Dokumentų patikra keliaujant Rusijos Federacijos viduje, pasak kalbintųjų, taip pat buvo minimali.

Vienas iš baltarusių kelionės metu su savimi turėjo naujo pavyzdžio biometrinį pasą (be vizų). Baltarusė pašnekovė moteris teigė su savimi turėjusi seno pavyzdžio pasą (be galiojančių vizų, bet su pasibaigusia Lietuvos išduota viza). Trečiasis baltarusis turėjo Baltarusijos vidaus pasą be vizų ir jokių papildomų žymų (asmuo niekada nebuvo išvykęs iš Baltarusijos).

Kalbinti Baltarusijos piliečiai į Lietuvą atvyko per Kybartų – Černyševskojės PKP. Visi jie sulaukė Rusijos pareigūnų klausimų, kaip ketina patekti į Lietuvą neturėdami galiojančių Šengeno vizų. Tačiau pati išleidimo iš Rusijos Federacijos procedūra, tikrinimas, apklausa ir laikas, kurį praleido Rusijos kontroliuojamoje pusėje – skiriasi. Sudėtingiausia situacija susiklostė baltarusiui, kuris turėjo tuščią naujo pavyzdžio biometrinį pasą be jokių žymų. Rusijos pareigūnai jį užlaikė apie 5 valandas, apklausą vykdė specialiai išskiesti Federalinės saugumo tarnybos pareigūnai. Pasak kalbinto vyro, pareigūnams užkliuvo, kad pagal biometrinio paso duomenis (asmens duomenys parašyti lotyniškais rašmenimis, o ne kirilica) jie negali patikrinti duomenų bazėse, reikalavo greta pateikti seno pavyzdžio vidaus pasą su įrašais kirilica. Galiausiai vyrui buvo leista vykti toliau. Kalbinta moteris teigė, kad Rusijos pareigūnams aiškino vykstanti darbo reikalais, rodė ankstesnes Lietuvos išduotas visas, tikino, kad visais nesutvarkytais formalumais pasirūpins Lietuvos pusėje laukiantis darbdavys. Moteris su savimi turėjo persekiojimą Baltarusijoje įrodančius dokumentus, tačiau detalios jos asmens daiktų patikros Rusijos pareigūnai neatliko. Trečiasis baltarusis, kurio pase taip pat nebuvo galiojančios vizos, Rusijos pareigūnams nurodė, kad Lietuvos pusėje jo laukia giminaičiai, kurie pristatys trūkstantus dokumentus. Po šio atsakymo Rusijos pareigūnai, pasak jo, apsiribojo vienintele pastaba, kad jo paso galiojimas artėja į pabaigą.

[57] Pokalbiai vyko 2022-08-02 ir 2022-08-05 gyvai (1), telefonu (1) ir soc. tinklo Telegram kanale (1).

[58] LRK duomenimis, 2022 m. per pasienyje su Baltarusija esančius PKP atvyko tik 6 Baltarusijos piliečiai, kurie pateikė prieglobsčio prašymus: (1) 2022-03-01, Šumsko PKP, 3 asmenys; (2) 2022-03-05, Medininkų PKP, 1 asmuo, (3) 2022-03-26, Lavoriškių PKP, 1 asmuo, (4) 2022-08-15 Tverečiaus PKP, 1 asmuo, atvyko pėsčiomis.

Tik vienas iš kalbintų asmenų nurodė, kad prieglobsčio prašymą žodžiu priėmę Lietuvos pareigūnai elgėsi nemaloniai, nepaaiškino, kas laukia toliau ir nurodė laukti bendrose patalpose. Elgesys, pasak asmens, pasikeitė pradėjus detaliau aiškintis dėl prašymo suteikti prieglobstį pateikimo motyvų.

KLIŪTYS LIETUVOS PUSĖJE

Nepaisant patikinimo, kad visi norintys gali pasiprašyti prieglobsčio VSAT PKP, praktika rodo, kad net ir užsieniečiams pasiekus Lietuvos pasieniečius, pasitaiko atvejų, kai prašymai suteikti prieglobstį neregistruojami, o žmonės verčiami grįžti į Baltarusiją. Remiantis UNHCR (LRK vykdomo projekto partnerio) tyrimui perduota medžiaga, 2022 m. birželio mėn. pradžioje prieglobsčio prašytojų pora[59] (Rusijos Federacijos piliečiai) atvyko į Medininkų PKP ir iškart žodžiu pasiprašė prieglobsčio. VSAT pareigūnai atsisakė registruoti prašymą, motyvuodami tuo, kad: asmenys gali grįžti į Minską ir pasiprašyti prieglobsčio Lietuvos Respublikos ambasadoje; asmenys gali vykti prie Lenkijos Respublikos valstybės sienos ir prašyti prieglobsčio ten; asmenys gali prašyti prieglobsčio Baltarusijos Respublikoje, kuri jiems yra saugi[60]; PKP vyksta remontas ir nėra kur jų patalpinti. Prieglobsčio prašytojams buvo pasiūlyta grįžti atgal į Baltarusiją, tačiau jie atsisakė ir praleido naktį po atviru dangumi. Kitą rytą VSAT pareigūnai surašė jiems formalius sprendimus dėl neįleidimo į Lietuvos Respublikos teritoriją, asmenys grįžo į Baltarusiją.

Panaši situacija susiklostė ir š. m. rugsėjo mėn. LRK stebėtojas gavo informacijos, kad 2022 m. rugsėjo 9 d. vakare 7 Tadžikistano piliečiai, susiję giminystės ryšiais (3 suaugusios moterys ir 4 nepilnametės) atvyko į Medininkų PKP ir pasiprašė prieglobsčio. Šengeno vizų kelionės dokumentuose neturinčius užsieniečius Baltarusijos pareigūnai praleido į Lietuvos pusę. Tadžikistano piliečiai į PKP atvyko dviračiais. Kaip ankstesnių vizitų metu įsitikino LRK stebėtojai, eismas dviračiais Medininkų PKP vyksta gana intensyviai ir yra leidžiamas. Tačiau, pasak minėtų užsieniečių, VSAT pareigūnai jiems nurodė, kad dėl kelio remonto darbų pravažiuojimas dviračiais esą neįmanomas, bei neleido priėti ir prie paties PKP pastato. Iš užsieniečių buvo paimti asmens dokumentai ir iš anksto paruošti prašymai suteikti prieglobstį (surašyti anglų ir lietuvių kalbomis). Pasak užsieniečių, jie laukė apie 3 val., po to jiems buvo įteikti sprendimai dėl neįleidimo į Lietuvos Respublikos teritoriją ir grąžinti pasai su neįleidimo žyma. Prašymai suteikti prieglobstį nebuvo registruoti ir prieglobsčio procedūra nebuvo pradėta. Sprendimuose dėl neįleidimo nurodyta, kad asmenys neįleidžiami, nes neturi galiojančios vizos ar leidimo gyventi Lietuvoje. Tadžikistano piliečiai po sprendimais pasirašyti atsisakė, tačiau buvo apgręžti atgal į Baltarusijos pusę, Kamenyj Log PKP. Vėliau, advokatams iš Lietuvos keliant šį klausimą teismuose (žr. Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2022 m. lapkričio 16 d. nutartį administracinėje byloje Nr. eAS-781-463/2022), VSAT pareiškė, kad užsieniečiai Medininkų PKP prieglobsčio prašymų neteikė, todėl nebuvo įleisti į Lietuvos Respubliką. Visgi, įvertinus surinktą informaciją apie šį atvejį, mažai tikėtina, kad užsieniečiai, suplanavę prašyti prieglobsčio bei turėdami iš anksto paruoštus išsamius, keliomis kalbomis surašytus prašymus, atvykus į PKP šių prašymų nerodė ir prieglobsčio poreikio neminėjo, o vietoj to tiesiog reikalavo „įleisti“ juos be vizų. Kaip pažymėjo EŽTT byloje M.A. ir Kiti prieš Lietuvą[61], kai asmenys „*prisistatė pasieniečiams, pateikė savo asmens tapatybės dokumentus ir nebandė slėpti fakto, kad neturi vizų ar kitų dokumentų, suteikiančių jiems teisę atvykti į Lietuvą*“, jų „*elgesys atitinka jų teiginį, jog prie Lietuvos*

[59] Prieglobsčio prašytojai bendravo su UNHCR atstovais.

[60] Šiuo klausimu pažymėtina, kad 2020 m. liepos 23 d. sprendime byloje M.K. ir kiti prieš Lenkiją (pareiškimai Nr. 40503/17, 42902/17 ir 43643/17) Europos Žmogaus Teisių Teismas konstatavo, jog „*prieglobsčio procedūros Baltarusijoje nėra efektyvios, kai tai liečia Rusijos piliečius*“ (§ 177).

[61] 2018 m. gruodžio 11 d. EŽTT sprendimas byloje M.A. ir Kiti prieš Lietuvą (pareiškimas Nr. 59793/17), p. 107 ir 113, ECLI:CE:ECHR:2018:1211JUD005979317, žiūrėta 2022 m. gruodžio 8 d.: <https://hudoc.echr.coe.int/fre?i=001-207500>

sienos jie atvyko prašyti prieglobsčio". Toje pačioje byloje EŽTT konstatavo, kad teismui nebuvo pateikta nieko, „kas leistų manyti, jog sienos apsaugos pareigūnai bandė nustatyti, kodėl dar, jei ne siekdami prieglobsčio, pareiškėjai atvyko į pasienį be galiojančių kelionės dokumentų".

Apie iššūkius teikiant prieglobsčio prašymus VSAT PKP su LRK sutiko pasikalbėti lietuvis advokatas, teikiantis mokamas paslaugas prieglobsčio prašytojams[62]. Pasak advokato, 2021 m. visų jo atstovaujamų klientų prieglobsčio prašymai buvo registruoti. Tuo tarpu 2022 m. pasitaikė jau 3 atvejai, kai prieglobsčio prašymai nebuvo priimami, o žmonės – neleidžiami į Lietuvą. Minėti atvejai įvyko skirtinguose VSAT pasienio padaliniuose: Medininkų PKP, Šalčininkų PKP ir Lavoriškių PKP.

Visais trimis atvejais kalbama apie skirtingo profilio asmenis demografiniu ir kilmės aspektais. Vienu atveju tai buvo Tadžikistano piliečiai (dvi giminystės ryšiais susijusios moterys su nepilnamečiais vaikais), kitais dviem atvejais kalbama apie Rusijos Federacijos piliečius (pastarieji atvejai įvyko jau po 2022 m. rugsėjo 19 d., kai įsigaliojo sugriežtinta Rusijos Federacijos piliečių įleidimo tvarka). Paminėtų Rusijos Federacijos piliečių profiliai taip pat yra skirtingi. Vienu atveju PKP kreiptis prieglobsčio bandė Rusijos pilietybę turintis bei Sankt Peterburge gyvenantis tadžikų kilmės asmenys (motina su 5 mažamečiais vaikais). Pasak advokato, pasienio patikros metu Lietuvos pareigūnai neslėpė, kad užsieniečiai neleidžiami dėl to, jog yra Rusijos piliečiai, ir ignoravo bet kokius bandymus kreiptis dėl prieglobsčio. Antru atveju prieglobsčio pasiprašyti bandė jaunas rusų tautybės vyras, kuris paskelbus mobilizaciją buvo pašauktas atlikti karinę tarnybą Rusijos Federacijos ginkluotosiose pajėgose[63].

Prieglobsčio prašyti PKP bandžiusiems advokato klientams buvo įteikti atsisakymo leisti atvykti kertant valstybės sieną dokumentai, pats advokatas nebuvo prileistas prie klientų ir vėliau nuotoliniu būdu gavo minėtų dokumentų kopijas. Dokumentuose formaliai nurodoma, kad užsieniečiai neturi galiojančios vizos ar leidimo gyventi ir dėl to neleidžiami. Tai, kad jie kreipėsi prieglobsčio, neminima.

2022 m. rugsėjo 22 d. žiniasklaidoje pasirodė informacija[64] apie incidentą Raigardo PKP, kai į Lietuvos Respubliką buvo neįleistas čečėnų tautybės Rusijos Federacijos pilietis. Duomenų apie jo bandymą arba ketinimus prašyti prieglobsčio nepateikiama. Pasak VSAT atstovo, šis asmuo prieštaravo jo grąžinimui atgal į Baltarusijos teritoriją, „*gulėjo ant grindų ir tvirtino, kad nesikels*“, „*pareiškė, kad galima su juo daryti ką nori, tačiau jam reikia į Europos Sąjungą*“. Šiuo klausimu pastebėtina, kad Lietuvos Respublikos įstatymo „Dėl užsieniečių teisinės padėties“ 65 straipsnis nustato, kad jeigu yra požymių, kad PKP esantis užsienietis gali pageidauti kreiptis dėl prieglobsčio, tokiam užsieniečiui jam suprantama kalba pateikiama informacija apie šią teisę ir taikytinas procedūras, t. y. VSAT pareigūnai turi elgtis proaktyviai.

[62] Pokalbis vyko gyvai 2022-11-15, abipusiu susitarimu advokato tapatybė neatskleidžiama.

[63] 2022-09-27 vėly vakarą LRK stebėtojai buvo informuoti telefonu, kad Medininkų PKP prieglobsčio prašosi Rusijos Federacijos pilietis. Kitą dieną, pradėjus aiškintis aplinkybes, Medininkų PKP atstovas atsakyme į LRK stebėtojų laišką pranešė, kad įvyko klaida, Rusijos Federacijos pilietis esą nesiprašė prieglobsčio ir grįžo atgal į Baltarusiją. Siekdamas apsaugoti savo kliento interesus, advokatas neatskleidė konkrečių duomenų ir nedetalizavo, ar kalba eina apie tą patį nesėkmingai bandžiusį atvykti užsienietį.

[64] Žr. „Be vizos į Lietuvą norėjusį patekti čečėną pasieniečiai rankomis iškėlė atgal į Baltarusiją“, Lrytas.lt, 2022 m. rugsėjo 22 d., žiūrėta 2022 m. rugsėjo 26 d.: <https://www.lrytas.lt/lietuvsdiena/aktualijos/2022/09/22/news/be-vizos-i-lietuva-norejusi-patekti-cecena-pasienieciai-rankomis-iskele-atgal-i-baltarusija-24660194>

LRK įsitikinimu, VSAT atstovo aprašytas asmens elgesys kvalifikuotinas, kaip „požymis“, kad jis „gali pageidauti kreiptis dėl prieglobsčio“, vis dėlto šiuo konkrečiu atveju pareigūnai prašymo suteikti prieglobstį pateikimo tvarkos asmeniui, tikėtina, neišaiškino, laikydamiesi vienareikšmiškos pozicijos, jog „žmogaus be vizos įleisti negali“. Vertinant VSAT pateiktą įvykių versiją, atkreiptinas dėmesys ir į tai, kad VSAT pareigūnai nesuprato, kodėl Baltarusijos pasieniečiai praleido asmenį, neturintį vizos: „Jis neturėjo vizos, atvažiavo tik su pasu. Baltarusiai kažkodėl jį praleido“. Tokio pobūdžio komentarai parodo, kad nepaisant viešų pareiškimų, jog visi norintys gali pasiprašyti prieglobsčio pasienyje, PKP dirbantys VSAT pareigūnai laikosi pozicijos, kad iki jų nusigauti turėtų tik turintys vizą ar leidimą gyventi.

Kaip ir prašymo pateikimo ambasadoje atveju, minėti pavyzdžiai iliustruoja, kad teisės aktuose įtvirtinta galimybė pateikti prašymą suteikti prieglobstį PKP nebūtinai užtikrina asmens apsaugos nuo *refoulement*.

VSAT duomenimis[65], per pirmuosius dešimt š. m. mėnesių į šalį buvo neįleisti 4252 užsieniečiai (atvykę sausuma, oru ir jūra). Trys išsiskiriančios kilmės šalys – Rusijos Federacija (1680 neįleisti asmenys arba 39,5 proc. visų neįleistųjų), Baltarusija (1563 / 36,7 proc.) ir Ukraina (494 / 11,6 proc.). Tarp kitų kilmės šalių taip pat minima Tadžikistanas, Sakartvelas, Izraelis, Turkija, Uzbekistanas, Kazachstanas, Moldova. Įvertinti, kiek iš šių asmenų galėjo siekti tarptautinės apsaugos, LRK turimų duomenų pagrindu nėra įmanoma.

[65] VSAT pateikti duomenys 2022 m. sausio-spalio mėn.

RUSIJOS PILIEČIŲ SITUACIJA

2022 m. rugsėjo 7 d. Raigardo PKP prieglobsčio pasiprašė 9 čečėnų kilmės Rusijos Federacijos piliečiai (dvi šeimos su 6 nepilnamečiais vaikais, įskaitant du 2022 m. gimusius kūdikius). Užsieniečiai pateikė pasus bei vaikų gimimo liudijimus, Šengeno vizų neturėjo. Jų prieglobsčio prašymai buvo registruoti, tačiau MD nusprendė juos nagrinėti iš esmės skubos tvarka, todėl šie prieglobsčio prašytojai nebuvo formaliai įleisti į Lietuvos Respublikos teritoriją bei atsidūrė VSAT Pabradės URC be judėjimo laisvės. Šeimos su vaikais buvo apgyvendintos be teisės palikti vidinę vadinimo sulaikytų moterų bendrabučio teritoriją, vėliau perkeltos į pažeidžiamų asmenų bendrąbutį.

LRK stebėtojas bendravo su abiem čečėnų kilmės šeimomis[66]. Vienas iš kalbintų prieglobsčio prašytojų nurodė, kad prieš atvykdamas į Lietuvą jo šeima du kartus nesėkmingai bandė pateikti prieglobsčio prašymą Lenkijos pasienyje. Pasak vyro, Lenkijos pasieniečiams atsisakius priimti iš jų prašymus, šeima pasamdytu automobiliu grįžo į artimiausią Gardino miestą ir nusprendė vykti į pasienį su Lietuva. Pasak prieglobsčio prašytojo, jis pirmiausia vienas nuvyko į pasienį ir Baltarusijos pareigūnų pasiteiravo, kokių būdu galima kirsti sieną. Jam buvo paaiškinta, kad sieną galima kirsti transporto priemonėmis, įskaitant dviračius. Grįžęs į Gardiną vyras visai šeimai nupirko dviračius ir taip pat prikabinamus vežimėlius mažesniems vaikams. Gardine prie jų prisijungė kita čečėnų tautybės moteris su vaikais, vėliau kartu atvykusi į Lietuvą. Abi šeimos į Raigardo PKP atvyko 3 suaugusiems skirtais dviračiais, 2 vaikiškais dviračiais ir prikabinamais vežimėliais. Pasienį žmonės pasiekė jau vėlyvą vakarą (atstumas nuo Gardino iki Raigardo PKP – apie 30 km). Pasak kalbintų prieglobsčio prašytojų, Lietuvos pareigūnai iš pradžių nenorėjo priiminėti iš jų prieglobsčio prašymų, tačiau, po ilgų įkalbinėjimų, atsižvelgė į tai, kad lauke šalta ir tektų atgal keliauti tamsoje per miškingą vietovę, galiausiai sutiko registruoti prieglobsčio prašymus.

Ataskaitos rengimo metu šis prieš 3 mėnesius fiksuotas atvejis buvo paskutinis kartas, kai PKP buvo registruotas Rusijos Federacijos piliečių prašymas suteikti prieglobstį, nors iki 2022 m. rugsėjo tokių prašymų buvo fiksuojama reguliariai. Neatmestina, kad šis pokytis yra susijęs su rugsėjo pabaigoje Rusijoje paskelbta mobilizacija bei viešais pareiškimais, jog bėgantiems nuo mobilizacijos rusams Lietuva „prieglobsčio neteiks“[67], taip pat su VSAT gautu pavedimu „griežtai ir principingai“ neregistruoti PKP pateikiamų Rusijos piliečių prieglobsčio prašymų[68].

[66] Pokalbiai vyko gyvai Pabradės URC 2022-10-10 ir telefonu 2022-11-04

[67] Žr. „Landsbergis: mobilizuojamiems karui prieš Ukrainą rusams Lietuva neteiks prieglobsčio“, LRT, 2022 m. rugsėjo 24 d., žiūrėta 2022 m. rugsėjo 26 d.: <https://www.lrt.lt/naujienos/lietuvoje/2/1786260/landsbergis-mobilizuojamiems-karui-pries-ukraina-rusams-lietuva-neteiks-prieglobscio>

[68] Į Seimo narės Ligitos Girskienės užduotą klausimą, ar normalu, kad Rusijos piliečiai beveik nekontroliuojamai važiuoja per Vilniaus oro uostą kur tik nori, ministrė Agnė Bilotaitė atsakė taip: „Aš noriu pabrėžti, kad mes laikomės tų sprendimų, kurie buvo priimti, pirmiausia susitarus regionui, tai yra trims Baltijos šalims ir Lenkijai. Buvo priimtas Vyriausybės nutarimas ir viskas yra vykdoma principingai, kaip yra pasakyta šituose susitarimuose ir dokumentuose. Noriu patikinti, kad iš mano pusės Valstybės sienos apsaugos tarnybai yra duotas aiškus pavedimas griežtai ir principingai vykdyti šitą sprendimą. Jie tą daro, aš esu labai dėkinga už mūsų pareigūnų veiklą ir darbą, nes iššūkių turime daug ir tikrai puikiai tvarkosi su jais.“

Šaltinis: „Sugriežtinta tvarka rusams – ne kliūtis patekti į Europą: viešai dalinasi patarimais, kaip apeiti ribojimus“, Delfi.lt, 2022 m. rugsėjo 28 d., žiūrėta 2022 m. spalio 6 d.: <https://www.delfi.lt/news/daily/lithuania/sugrieztinta-tvarka-rusams-ne-kliutis-patekti-i-europa-viesai-dalinasi-patarimais-kaip-apeiti-ribojimus.d?id=91412985>

Savo pranešimuose VSAT nemini, kad į Lietuvą neįleidžiami Rusijos piliečiai pageidavo kreiptis dėl prieglobsčio, tačiau mini, kad kai kurie jų nurodo bėgantys nuo mobilizacijos[69], kas vėl gi yra akivaizdus „požymis“, kad atitinkamas asmuo gali pageidauti kreiptis dėl prieglobsčio.

Spalio 22 d. žiniasklaidoje pasirodė informacija[70], kad, anot MD, dėl Rusijoje paskelbtos mobilizacijos prieglobsčio Lietuvoje pasiprašė vos 2 asmenys. Kadangi VSAT apie tokius atvejus nepraneša, tikėtina, kad minėti asmenys pasiprašė prieglobsčio MD jau po to, kai teisėtai atvyko į teritoriją. Tuo tarpu kiti šaltiniai mini, kad Rusijos piliečiai Lietuvos pasienyje prašosi prieglobsčio[71]. Kaip jau buvo minėta, tokiais atvejais įstatymas įpareigoja pareigūnus pateikti žmogui informaciją apie taikytinas procedūras. Šiuo klausimu taip pat primename, kad remiantis galiojančiu teisiniu reglamentavimu, sprendimai dėl prieglobsčio suteikimo ar nesuteikimo priimami individualiai įvertinus kiekvieną atvejį, taikant tarptautinius standartus atitinkančias specialias procedūras[72]. Šioms procedūroms atlikti visos ES valstybės narės paskiria sprendžiančiąją instituciją, kuri yra atsakinga už tinkamą prašymų nagrinėjimą[73]. Lietuvoje tokia „sprendžiančioji institucija“ yra MD. Nepaisant to, sprendžiant iš žiniasklaidos pranešimų, šiuo metu ne MD, o VSAT imasi spręsti dėl asmens nurodomų motyvų „pakankamumo“ prieglobsčiui gauti[74], nors VSAT funkcija yra registruoti prašymus suteikti prieglobstį, o ne vertinti jų pagrįstumą. Anot VSAT vado, šiame procese taip pat dalyvauja URM, kurios atstovai teikia pasieniečiams rekomendacijas dėl galimybės kreiptis dėl prieglobsčio suteikimo. Be to, pasak VSAT vado, žmogus privalo pateikti „objektyvius įrodymus“, patvirtinančius, kad jis „aktyviai dalyvavo opozicinėje

[69] Žr. „Į Lietuvą prašosi nuo mobilizacijos bėgantys rusai: vieni tai nurodo aiškiai, kiti – kuria istorijas“, LRT, 2022 m. rugsėjo 28 d., žiūrėta 2022 m. rugsėjo 29 d.: <https://www.lrt.lt/naujienos/lietuvoje/2/1788992/i-lietuva-prasosi-nuo-mobilizacijos-begantys-rusai-vieni-tai-nurodo-aiskiai-kiti-kuria-istorijas>

[70] „Dėl Rusijoje paskelbtos mobilizacijos prieglobsčio Lietuvoje paprašė du rusai“, Kauno diena, 2022 m. spalio 22 d., žiūrėta 2022 m. spalio 25 d.: <https://kauno.diena.lt/naujienos/lietuva/salies-pulsas/del-rusijoje-paskelbtos-mobilizacijos-prieglobscio-lietuvoje-paprasedu-rusai-1100057>

[71] Dar viena galima landa, pasak D. Gaižausko, Kaliningrado tranzitas. Esą rusai taip įvažiuoja į Lietuvą, tačiau iš jos taip ir neišvažiuoja. „Aš esu marijampolietis, gyvenu pasienio teritorijoje. Pilna Rusijos piliečių automobilių, ne tik krovinių, bet ir lengvųjų. Muitininkai sako, kad privažiuoja tranzitu Rusijos piliečiai, ir nevažiuoja daugiau į Kaliningradą, prašo išlipti, prašo prieglobsčio ir taip toliau, nežinome, ką daryti, nes nėra komunikacijos, nėra štabo nepaprastosios padėties valdymo metu, iš viso kažkur pasileidę visi, niekas nesupranta, kas vyksta valstybėje“, – tvirtino jis.

Šaltinis: „Sugriežtinta tvarka rusams – ne kliūtis patekti į Europą: viešai dalinasi patarimais, kaip apeiti ribojimus“, Delfi.lt, 2022 m. rugsėjo 28 d., žiūrėta 2022 m. spalio 6 d.: <https://www.delfi.lt/news/daily/lithuania/sugrieztinta-tvarka-rusams-ne-kliutis-patekti-i-europa-viesai-dalinasi-patarimais-kaip-apeiti-ribojimus.d?id=91412985>

[72] Žr. 2013 m. birželio 26 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyvos 2013/32/ES dėl tarptautinės apsaugos suteikimo ir panaikinimo bendros tvarkos 10 straipsnį.

[73] Žr. 2013 m. birželio 26 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyvos 2013/32/ES dėl tarptautinės apsaugos suteikimo ir panaikinimo bendros tvarkos 4 straipsnį.

[74] „Buvo penki [Rusijos piliečiai], kurie aiškiai įvardijo tą savo priežastį, bet tai nėra įleidimo į Lietuvą priežastis ir jie nepatenka tarp tų, kurie gali būti įleidžiami. Tai jie buvo apgręžti“, – komentavo G. Mišutis. Tiesa, VSAT atstovas portalui LRT.lt sakė, kad kai kurie rusai, atvykę į Lietuvos pasienį, iš pradžių nurodo bėgantys nuo mobilizacijos, tačiau vėliau pradeda kurti istorijas ir vardinti krūvą kitų priežasčių. „Pasitaikė, kad iš pradžių pokalbyje mini mobilizaciją, paskui jau, kad persekioja dėl išvaizdos ar pan. Kai kurių asmenų pasakymuose yra daug nekonkretumo, bet šmėkšteli tas mobilizacijos momentėlis. Matosi, kad žmogus bando kalbėti apie viską, ką žino, kad tik rastų kažkokią priežastį [būti įleistam į šalį]“, – kalbėjo jis. Šaltinis: „Į Lietuvą prašosi nuo mobilizacijos bėgantys rusai: vieni tai nurodo aiškiai, kiti – kuria istorijas“, LRT, 2022 m. rugsėjo 28 d., žiūrėta 2022 m. rugsėjo 29 d.: <https://www.lrt.lt/naujienos/lietuvoje/2/1788992/i-lietuva-prasosi-nuo-mobilizacijos-begantys-rusai-vieni-tai-nurodo-aiskiai-kiti-kuria-istorijas>

veikloje“ ir buvo persekiojamas[75].

Šiuo klausimu visų pirma pažymėtina, kad netgi prieglobsčio suteikimas, jau nekalbant apie prašymo suteikti prieglobstį registravimą, nereikalauja, kad žmogus būtų praeityje faktiškai patyręs persekiojimą. Iš ESTT jurisprudencijos matyti, kad bet kuris trečiosios šalies pilietis arba asmuo be pilietybės turi teisę prašyti tarptautinės apsaugos valstybės narės teritorijoje, įskaitant jos pasienį ar tranzito zonas. Ši teisė turi būti jam pripažinta, nesvarbu, kokia tikimybė, kad toks prašymas bus patenkintas (žr., pvz., 2021 m. lapkričio 16 d. sprendimo byloje C-821/19 (EU:C:2021:930) 136 punktą ir jame nurodytą jurisprudenciją). Tokiu būdu, tiek išankstinis apsisprendimas suteikinti ar nesuteikinti tam tikrai kategorijai asmenų prieglobstį, tiek tokių asmenų neprileidimas prie atitinkamų procedūrų yra nesuderinamas su Lietuvos Respublikos įsipareigojimais pagal tarptautinę ir ES teisę.

PATIKSLINKIME SĄVOKAS

„*Prieglobsčio prašymų registravimas*“ ir užsieniečių „*įleidimas*“ nėra tapatūs dalykai. Lietuva **privalo registruoti** visus teikiamus prieglobsčio prašymus. Ir tik tuomet spręsti dėl *įleidimo*.

„*Prieglobsčio prašymų nagrinėjimas*“ ir „*prieglobsčio suteikimas*“ taip pat nėra tapatūs dalykai. Lietuva **privalo tinkamai išnagrinėti** visus pateiktus prašymus. Ir tik tuomet spręsti dėl prieglobsčio *suteikimo*.

Surinkti duomenys rodo, kad pateikti prieglobsčio prašymą VSAT PKP gali tik tie užsieniečiai, kuriuos po dokumentų patikrinimo praleido Baltarusijos pareigūnai. Be to, netgi tais atvejais, kai užsieniečiams pavyksta pasiekti VSAT pareigūnus, jų prieglobsčio prašymai būna neregistruojami, o jie patys – grąžinami į Baltarusijos pusę.

[75] VSAT vadas Rustamas Liubajevs dėl kriterijų, kuriais remiantis prašymai suteikti prieglobstį priimami arba nepriimami iš Rusijos piliečių: „Yra tam tikras mechanizmas arba, kaip pas mus dabar sakoma, algoritmas. Natūralu, kad kai kuriais atvejais ir pasieniečiai, ir ne tik pasieniečiai, situacijos vertinimo procese dalyvauja ir kitos tarnybos, konkrečiai – Užsienio reikalų ministerija. Vienintelis dalykas, kuri turiu šiuo klausimu pažymėti, tai, tikrai, tas faktas, kad pilietis bando išvengti vadinamosios mobilizacijos, nesuteikia jam galimybės kreiptis į kompetentingas Lietuvos institucijas dėl pabėgėlio statuso suteikimo. Todėl, jeigu yra tam tikri pagrindai tokio statuso gavimui, būtina pateikti tam tikrus dokumentus, t. y. ne tik pasakyti, kad jis nesutinka su Kremliaus politika, bet taip pat pateikti kažkokius objektyvius įrodymus, kad jis dalyvavo opozicinėje veikloje, aktyviai dalyvavo, kad jį persekiojo. Jeigu pasieniečiams kyla tam tikrų klausimų, yra galimybė susisiekti su Užsienio reikalų ministerijos atstovais, kurie palaiko, sakykim, kontaktus su opozicijos lyderiais, kurie tam tikru momentu gali parekomenduoti mūsų pareigūnams dėl, sakykim, galimybės kreiptis į Lietuvą ir gauti politinį prieglobstį suteikimo. Vėlgi, turiu pažymėti, čia reikalingi labai objektyvūs faktai, įrodymai, kad pilietis dalyvavo opozicinėje veikloje, buvo Kremliaus režimo persekiojamas.“ Žr. „Эфир Delfi: туристы и мигранты на границе Литвы, диверсии на газопроводах в Балтийском море“ (nuo 12:17 min.), Delfi.lt, 2022 m. spalio 4 d., žiūrėta 2022 m. spalio 18 d.: <https://www.delfi.lt/ru/news/live/efir-delfi-turisty-i-migranty-na-granice-litvy-diversii-na-gazoprovodah-v-baltiyskom-more.d?id=91400193>

VI. IŠVADOS IR REKOMENDACIJOS

Siekdamos pateisinti taikomą „apgėžimo politika“ [76], Lietuvos institucijos referuoja į 2022 m. balandžio 5 d. EŽTT sprendimą byloje A.A ir kiti prieš Šiaurės Makedoniją [77], kuriuo remiantis Europos žmogaus teisių konvencijos 4 protokolo 4 straipsnis (draudžiantis kolektyviai išsiųsti užsieniečius) nėra pažeidžiamas, jei užsieniečiams ir potencialiems prieglobsčio prašytojams netrukdoma patekti į teisėtus sienos kirtimo punktus ir pateikti prieglobsčio prašymą juose jie nėra grąžinami iš pasienio kontrolės punktų. Be to, institucijos remiasi ir 2020 m. vasario 13 d. EŽTT sprendimu byloje N.D ir N.T prieš Ispaniją [78], kuriuo remiantis valstybė nėra atsakinga už tarptautinės tokių užsieniečių apsaugos užtikrinimą ir kolektyvinis migrantų išsiuntimas be jų identifikacijos ir be teisės į formalias prieglobsčio prašymo procedūras gali būti teisėtas, jei valstybė suteikė užsieniečiams veiksmingas galimybes teisėtai atvykti.

Pažymėtina, kad abeiose minėtose bylose EŽTT vertino ne tik neteisėto atvykimo faktą, bet, pirmiausia, tai, ar valstybė sudarė veiksmingą galimybę užsieniečiams atvykti teisėtu būdu, bei tai, ar konkrečiu atveju užsieniečiai turėjo rimtų priežasčių nepasinaudoti šia galimybe. Byloje N.D ir N.T prieš Ispaniją EŽTT konstatavo, kad nagrinėjamu atveju egzistavo ne tik teisinė prievolė priimti prieglobsčio prašymus pasienio kontrolės punkte, bet taip pat faktinė galimybė tai padaryti (§ 214). Byloje A.A ir kiti prieš Šiaurės Makedoniją EŽTT konstatavo, kad nagrinėjamu atveju nenustatyta aplinkybių, leidžiančių daryti prielaidą, jog potencialūs prieglobsčio prašytojams buvo kokiais nors būdais trukdoma teisėtai atvykti į pasienio kontrolės punktą ir ten kreiptis dėl prieglobsčio (§ 121).

Nei vienoje, nei kitoje byloje EŽTT nevertino situacijos, kai asmenis sieną kirsti neleistinoje vietoje fiziškai verčia kitos valstybės ginkluoti pareigūnai. Beveik neabejotina, kad tokiomis aplinkybėmis teismas įžvelgtų svarių faktorių, trukdančių užsieniečiams pasirinkti teisėtą atvykimo į šalį būdą. Kita vertus, labai abejotina, kad situacija, kuomet asmens prieigą prie PKP pirmiausia priklauso nuo kitos valstybės pareigūnų, kurie turi įgaliojimus sulaikyti asmenį ir (arba) jo nepraleisti, o netgi pasiekus PKP jo prašymas suteikti prieglobstį gali būti neregistruojamas, gali būti kvalifikuojama, kaip „veiksminga galimybė“ pasinaudoti prašymo suteikti prieglobstį pateikimo pasienyje procedūra.

[76] Remiantis Derinimo pažyma dėl Lietuvos Respublikos valstybės sienos ir jos apsaugos įstatymo Nr. VIII-1666 1, 2, 4, 10, 11, 14, 15, 16, 18, 23, 26 straipsnių pakeitimo ir įstatymo papildymo 21 straipsniu ir nauju IX skyriumi įstatymo ir Lietuvos Respublikos valstybės ir savivaldybių turto valdymo, naudojimo ir disponavimo juo įstatymo Nr. VIII-729 10 straipsnio pakeitimo įstatymo projektų Civilinės saugos įstatymo pakeitimo įstatymo ir susijusių įstatymų projektų.

[77] 2022 m. balandžio 5 d. EŽTT sprendimas byloje A.A ir kiti prieš Šiaurės Makedoniją (pareiškimai Nr. 55798/16, 55808/16, 55817/16, 55820/16 ir 55823/16), ECLI:CE:ECHR:2022:0405JUD005579816, žiūrėta 2022 m. lapkričio 8 d.: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-216861>

[78] 2020 m. vasario 13 d. EŽTT sprendimas byloje N.D. ir N.T. prieš Ispaniją (pareiškimai Nr. 8675/15 ir 8697/15), ECLI:CE:ECHR:2020:0213JUD000867515, žiūrėta 2022 m. lapkričio 8 d.: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-201353>

Apibendrinant šioje ataskaitoje surinktus duomenis, „ambasados procedūra“ neužtikrina asmens apsaugos nuo *refoulement* bei savaime nelaikytina iš ES teisės kylančia galimybe asmenims veiksmingai, lengvai ir greitai pasinaudoti tarptautinės apsaugos suteikimo procedūra. Kita vertus, dėl ribotos fizinės prieigos ir prieglobsčio prašymų neregistravimo praktikos deklaruojama galimybė pateikti prašymą suteikti prieglobstį VSAT PKP nėra prieinama visiems, norintiems pateikti tokį prašymą.

Atsižvelgus į tai, kas išdėstyta, bei vadovaudamiesi teisės viršenybės principu, raginame visų atsakingų institucijų:

- **Nebetaikyti ir nebeplėsti teisę pateikti prašymą suteikti prieglobstį ribojančių priemonių bei užtikrinti, kad galimybė pateikti tokį prašymą būtų prieinama visiems užsieniečiams ir tai lemtų veiksmingą, lengvą ir greitą prieigą prie tarptautinės apsaugos mechanizmo, kaip tai numato ES prieglobsčio *acquis*;**
- **Suteikti galimybę užsieniečiams, pateikusiems prašymus suteikti prieglobstį Lietuvos Respublikos ambasadoje Minske, kurie buvo priimti nagrinėti, atvykti į Lietuvos teritoriją ir naudotis priėmimo sąlygomis, kaip tai numato ES prieglobsčio *acquis*;**
- **Reglamentuoti su ES prieglobsčio *acquis* suderinamą prašymų suteikti prieglobstį, pateiktų Lietuvos Respublikos ambasadoje Minske, nagrinėjimo procedūrą;**
- **Užtikrinti, kad visi VSAT PKP pateikti prašymai suteikti prieglobstį yra registruojami ir nagrinėjami nustatyta tvarka, kaip tai numato ES prieglobsčio *acquis*.**

**Lietuvos
Raudonasis
Kryžius**

Konstitucijos pr. 7A, PC Europa, III a.
Vilnius, LT-09307
+370 659 71 598
info@redcross.lt